

Innledning

I denne oppgaven vil jeg ta for meg temaet erindringsforskning. Det er et bredt tema som involverer mange fagfelt, men burde sannsynligvis involvert fler da dette er et tema hvor de fleste disipliner har noe å bidra med. Med det sagt så er denne oppgaven å betrakte som en slags introduksjon til temaet hvor jeg har forsøkt å fokusere på de humanistiske disiplinene.

Siden erindring i seg selv er et veldig bredt tema vil også denne oppgaven ta for seg et bredt spekter varierende elementer. Mens oppgaven vil ta for seg både tid og historie håper jeg å demonstrere innvirkningen det har på arkeologi. Dette vil jeg gjøre ved å ta utgangspunkt i Laurent Olivier sin *The Dark Abyss of Time* fra 2010 hvor han tilsynelatende tar for seg materiell kultur som et uttrykk\forlengelse av vår psykiske aktivitet. Det mener jeg i den forstand at han gjennom metaforer overfører biologiske egenskaper som en hukommelse til materielle levninger.

Som sagt så er det et bredt tema jeg har valgt å ta for meg og som et resultat er jeg innom flere ulike elementer, men oppgaven må ikke forstås slik at den dreier seg om begrepene kulturell og sosial hukommelse eller historie. Den dreier seg heller ikke om typologi, stratigrafi eller psykoanalyse. Det underliggende temaet og oppgavens røde tråd er snarere tid og erindring med alt det innebærer. Med dette mener jeg altså oppfattelse og forståelse av konseptet tid og hvordan det påvirker oss både hverdagslig og vitenskapelig. Mens erindring innebærer teorier om hvordan hukommelsen fungerer både rent nevrologisk og psykologisk, men også metaforisk og filosofisk.

Jeg har valgt å strukturere oppgaven slik at jeg begynner med en introduksjon av erindringsforskning gjennom en utvalgt forskningshistorie. Videre vil jeg ta for meg effekten det har hatt på historiefaget og det Nietzsche kalte historiefagets sykdom. Årsaken til dette er at dette også påvirker arkeologien og er særlig relevant når det kommer til samtidsarkeologi. Jeg vil så diskutere tid og oppfattelsen av en sekvensiell lineær tid som er under angrep av moderne forskning. Videre følger en introduksjon om akkumulasjon og en ny geologisk tid som på mange måter har preget arkeologisk metode før det fortsetter med en gjenintroduksjon av Aby Warburg, overføring av egenskaper på tvers av tid og rom, typologisk tid. Til slutt avslutter jeg med samtidsarkeologi.

Index

Kapittel 1: Erindringsforskning	s. 4
1.1 Kulturell hukommelse	s. 6
1.2 Sosial hukommelse	s. 9
1.3 Lieux de mémoire	s. 11
Kapittel 2: Historie	s. 12
2.1 “Loss of experience”	s. 17
2.2 Lineær tid	s. 21
2.3 Mnemohistorie	s. 24
Kapittel 3: Akkumulasjon	s. 27
3.1 Psykoanalyse	s. 29
3.2 Lyell og Darwin	s. 31
Kapittel 4: Typologi	s. 33
4.1 Aby Warburg	s. 33
4.2 Typologi	s. 36
4.3 Overføring av egenskaper	s. 39
4.4 Svakheter	s. 44
Kapittel 5: Samtidsarkeologi	s. 46
5.1 Sovjetiske krigsfanger	s. 46
5.1.2 Historisk bakkgrunn: Vernichtungskrieg	s. 46
5.1.3 Livet i fangenskap	s. 49
5.1.4 Krigsfanger som arbeidskraft	s. 52
5.1.5 Historisk bakgrunn: Avslutning	s. 53
5.2 Samtidsarkeologi	s. 55
Avslutning	s. 60

Konklusjon	s. 68
Figurliste	s. 70
Nettreferanser	s. 71
Litteraturliste	s. 72

Kapittel 1: Erindringsforskning

Erindringsforskning har vært et forskningsfelt med økende interesse de siste årene. Det er som vi skal se et bredt forskningsområde som involverer psykologi, nevrologiske vitenskaper og humaniora m.m. som alle har sine egne innfallsvinkler og interesser. Årsaken til interessen for denne type forskning er i følge Erll (2011) hovedsakelig tredelt.

1) Historiske transformasjoner:

Generasjonen som opplevde Holocaust og 2. verdenskrig er i ferd med å dø ut og markerer i den forstand overgangen fra det Jan og Aleida Assmann kaller «kommunikativt minne». Men også slutten av den kalde krigen og Sovjet-Unionens kollaps kom mange undertrykte nasjonale og etniske minner frem. I forbindelse med endring av styresett i land som Chile, Sør-Afrika og Argentin har også minner spilt en viktig politisk rolle. (Erll 2011:4)

2) Teknologiske endringer i media og dens rolle:

Teknologiske fremskritt har i stor grad påvirket media. Per i dag har vi mulighet til å lagre uendelige mengder med data som før i tiden ikke var mulig å se for seg. Internet på sin side har blitt et slags enormt globalt tilgjengelig arkiv. Med slike enorme mengder informasjon blir det stadig vanskeligere å velge ut hva som skal huskes. Media spiller også en viktig rolle når det kommer til å underbygge allerede trendende temaer som Holocaust gjennom filmer som *Schindlers Liste* og generell eksponering. (Erll 2011:4)

3) Utvikling i akademien:

Det har vært mye diskusjon omkring historiefagets historiografiske praksis og det har vært snakk om «the end of history» eller i alle fall slutten på de store narrative. Gjennom fokus på erindringsforskning kan man gå bort ifra «fortiden som den virkelige var» til «fortiden som en menneskelig konstruksjon». Erindringsforskningen har også gitt humanistiske fag en ny legitimitet gjennom kritisk refleksjon av kulturelle praksiser for å huske (vitenskapelige, politiske, estetiske osv.) (Erll 2011:4)

Dagens forskning på kulturell hukommelse tar utgangspunkt i to personer og deres tanker som har røtter i 1920-tallet; sosiologen Maruice Halbwachs og kunsthistorikeren Aby Warburg. Det var disse to som respektivt ga oss begrepene «kollektiv hukommelse» og «sosial hukommelse» (Erll 2011:13). Men det var ikke før på 80-tallet at dette temaet ble tatt opp

igjen i de humanistiske og sosiale vitenskapene og det var Pierre Noras lieux de mémoire som skulle vise seg å bli mest internasjonalt anerkjent, mens ekteparet Jan og Aleida Assmann tok den tysk-talende delen av verden med storm med sin teori om «kulturell hukommelse» (Erl 2011:13-14).

1.1 Kulturell hukommelse

Maurice Halbwachs (1877-1945) var en fransk sosiolog som studerte under Henri Bergson og Emile Durkheim (Erl 2011:14). Han skrev tre tekster hvor han utviklet konseptet om «*mémoire collective*» som i dag er en sentral del av studier av kulturelt minne. I «The Social Frameworks of Memory» fra 1925, forsøker han å etablere at minnet er avhengig av sosiale strukturer noe han fikk mye kritikk for. Det gikk imot hans samtidige som Henri Bergson og Sigmund Freud som vektla den individuelle dimensjonen av minnet (Erl 2011:14). Dette skulle føre til at han begynte på sin andre bok hvor han utdypet og forklarte konseptene fra sin første tekst. Men Halbwachs ble aldri ferdig med boken. Hans kone var jøde og i august 1944 ble han deportert til Buchenwald hvor han ble drept 16. mars 1945. Boken hans ble imidlertid utgitt i 1950 etter hans død, men den var uferdig. Selv om hans tanker i stor grad ble glemt i etterkrigstiden er det per i dag få modeller på kulturelt minne som ikke kan kreditere deler av sitt opphav til hans ideer (Erl 2011:14). Det er hovedsakelig tre analytiske områder som står frem:

- 1) Halbwachs teori om den individuelle hukommelsens avhengighet på sosiale strukturer
- 2) Hans studier av intergenerasjonell hukommelse
- 3) Utvidelsen av begrepet *mémoire collective* til å inkludere kulturelle overføringer og skapelsen av tradisjon

(Erl 2011:14-15)

I hans første tekst «The Social Frameworks of Memory» etablerer han et sosialt rammeverk som en forutsetning for enhver form for erindring. For Halbwachs innebar dette i første omgang menneskene rundt oss. Siden mennesker er sosiale vesener blir man uten kontakt med andre i effekt nektet tilgang til kollektive fenomener som språk og skikk, men også vår egen hukommelse i den forstand at vi som regel erfarer ting sammen med andre som også senere kan hjelpe oss å gjenkalle erfaringene. (Erl 2011:15). Mer fundamentalt var det faktum at det er gjennom interaksjon og kommunikasjon med hverandre at vi opparbeider oss kunnskap om datoer, fakta, kollektive oppfatninger av tid og rom så vel som måter å tenke og erfare. Den metaforiske delen av «sosiale rammeverk» er tankemønstre, kognitive «schemata» som guider vår oppmerksomhet og hukommelse spesielle veier (Erl 2011:15-16). For Halbwachs det sosiologiske aspektet det viktigste, fordi uten sosial interaksjon kan ikke meninger og betydninger verken skapes eller videreføres. Sosiale rammeverk formidler og tolker innholdet i den kollektive hukommelsen – kunnskapen og erfaringene som er relevant for gruppen. Det

er i den forstand at det eksisterer en kollektiv hukommelse (Erl1 2011:16). Til tross for dette påpeker han at den individuelle og kollektive hukommelsen er gjensidig avhengig av hverandre: «One may say that the individual remembers by placing himself in the perspective of the group, but one may also affirm that the memory of the group realizes and manifests itself in individual memories» (Erl1 2011:16)

Halbwachs skiller også mellom ulike typer kollektiv hukommelse som familie, religiøse samfunn, sosial klasse osv. Familie for eksempel er typisk intergenerasjonell hukommelse. Gjennom å gjentatte ganger høre historier om familiens fortid kan man dele familiens minner til tross for at man ikke tok del i det.

Han gjør også et skarpt skille mellom historie og hukommelse som han ser på som to eksklusive former for å referere til fortiden. Generell historie starter der tradisjon slutter og den sosiale hukommelsen slutter. Han anser historie som universell og karakterisert av nøytral koordinasjon av alle fortidige hendelser hvor motsetninger og brudd er sentrale. Kollektiv hukommelse derimot er begrenset både temporalt og romlig. En sentral funksjon i denne formen for hukommelse er identitetsdannelse. Det som blir husket korresponderer med selvbildet til gruppen og deres interesser. Særs viktig er de likhetene og kontinuitetene som viser at gruppen har forblitt den samme. Deltakelse i kollektiv hukommelse indikerer at den som erindrer tilhører gruppen (Erl1 2011:17). For Halbwachs handlet historie om fortiden, mens kollektiv hukommelse dreide seg om behovet og interessen til gruppen i samtiden og som fortsetter på en ekstremt selektiv og rekonstruerende måte. Det påpekes også at det som gjenkalles kan bli forvrent i så grad at det grenser mer til fantasi enn virkelighet, men underbygger at å erindre er å rekonstruere data i samtiden. Det vil i effekt si at hver erindring er unik og at minnene er i stadig endring i samtiden. (Erl1 2011:17)

På 80-tallet introduserte det tyske ekteparet Jan og Aleida Assmann deres teori om kulturell hukommelse (das kulturelle Gedächtnis) som skulle bli den mest innflytelsesrike i den tysktalende verden. De konseptualiserte «kulturell hukommelse» som noe mer enn det generelle begrepet og lykkes ifølge Erl1 (2011) å beskrive forbindelsen mellom kultur og hukommelse på en systematisk og teoretisk god måte. (Erl1 2011:27).

Utgangspunktet deres er et skille i Halbwachs kollektive minne. De hevder det er kvalitativ forskjell mellom hukommelse som er basert på hverdagslig interaksjon og kommunikasjon kontra kollektiv hukommelse som er institusjonalisert og hviler på ritualer og media. Dermed definerer de det første som kommunikativt minne på den ene siden og kulturelt minne på den

andre. (Erl 2011:28). Grovt kan man si at kommunikativt minne er hverdagslig interaksjon som samtaler, erfaringer osv, altså «the temporal dimension of everyday life» (Erl 2011:28). mens kulturelt minne ofte har en «baktanke». Kulturelt minne er knyttet opp mot materiell objektivifisering, er seremonisert og har en klar årsak. Erindring innenfor dette rammeverket finner sted innenfor det Jan Assmann kaller for «the temporal dimension of the festival» (Erl 2011:28). Kulturell hukommelse i denne forstand frakter et prekonfigurert sett av innhold og meninger som er tolket av spesialister som prester, sjamaner, arkivister osv. I kjernen av dette spektaklet ligger mytiske hendelser i en fjern fortid som er tolket som grunnleggende for samfunnet som f. eks utvandringen av Egypt (Erl 2011:28).

I «Collective Memory and Cultural Identity» fra 1988 definerer Jan Assmann kulturelt minne slik: «The concept of cultural memory comprises that body of reusable texts, images, and rituals specific to each society in each epoch, whose 'cultivation' serves to stabilize and convey that society's self-image. Upon such collective knowledge, for the most part (but not exclusively) of the past, each group bases its awareness of unity and particularity» (Erl 2011:29)

Videre fortsetter han med å nevne en rekke karakteristikk for den nye termen. Noe av det mest interessante blant disse karakteristikkene er at fordi kulturell hukommelse har kapasitet til å rekonstruere så betyr det at et hvert minne er relatert til den nåværende situasjonen, altså at kulturelt minne er en retrospektiv konstruksjon (Erl 2011:29). I så måte er også refleksivitet en av karakteristikkene i den forstand at den kulturelle hukommelsen reflekterer en gruppes verdenssyn og selvbylde, men også i seg selv er refleksiv (Erl 2011:30).

Det må presiseres at det ikke er slik at noe entydig kan tilføyes den ene eller andre kategorien. For eksempel er livserfaring ikke lenger noe som bare blir overført gjennom hverdagslig muntlig kommunikasjon. Her spiller massemedia og særlig ny media, spesifikt sosiale medier, en stor rolle samtidig som internett og tilgjengeligheten av informasjon gjør linjene mellom lekmenn og spesialist mer utydelig. (Erl 2011:31). Kriteriet for å skille mellom kulturell og kommunikativ hukommelse er ikke den målbare tiden, men måten å erindre valgt av et samfunn, den kollektive ideen om fortidige hendelser og hvordan de inkorporerer det i en temporal prosess som gjør det til det ene eller det andre. Ofte er det hvordan media er blitt tatt i bruk som er den avgjørende faktoren. (Erl 2011:32)

1.2 Sosial hukommelse

Aby Warburg var en noe eksentrisk kunsthistoriker som vi skal komme nærmere tilbake til senere. Han var interessert i kunstens hukommelse, hvordan enkelte trekk gjenoppstod på tvers av tid og rom. I stedet for å kreditere det til en bevisst handling fra artistens side, attributerte han det til egenskapen kulturelle symboler har til å fremkalle minner (Erll 2011:19).

Han la stor vekt på det han kalte *Pathosformeln*. Når renessanseartister skulle gjenskape superlativene av menneskelig uttrykkelse returnerte de til symboler fra gamle modeller som i følge Warburg reflekterte hedensk intensitet. (Erll 2011:19). For å forklare hvorfor noen trekk forble relevante gjennom århundrene benyttet han seg av Richard Semons modell og forestilte seg disse pathos-formelene som kulturelle engrammer, en hypotetisk måte hvor minner blir lagret, som kunne slippe løs denne lagrede mnemoniske energien under andre historiske sammenhenger eller på lokaliteter langt borte i både tid og rom. (Erll 2011:19). Så for Warburg var symbolet en slags lagring av kulturell energi hvor kulturen var avhengig av som var lagret i symbolet. På denne måten utviklet han et konsept om bilders kulturelle hukommelse som han bl. a kalte «sosial hukommelse». (Erll 2011:20).

Gjenbruken av pathos-formelene har sammenheng med to fundamentale aspekter ved kultur; uttrykk og orientasjon (Erll 2011:20). Kunst beveger seg mellom magi og logikk, mellom primitiv ekstase og sivilisert selvkontroll, men den avgjørende faktoren er hvor vidt artisten er i stand til å ta i bruk den tradisjonelle symbolismen samtidig som han har en trygg distanse fra det slik at han kan skape klarhet og skjønnhet gjennom denne balansegangen (Erll 2011:20). Han var altså interessert i artistisk sofrosyne, beherskelsen og den moralske vissheten til moderne mennesker i møte med de dype lagene av kulturens hukommelse. Warburg vektlegger endringene og aktualiseringene av sosial hukommelse som er typisk for hver tid og hvert sted. Som et resultat av denne konstante fornyelsen tillater studiet av samspillet mellom kontinuitet og gjentolkning av kulturelle symboler i kunst en å dra konklusjoner om kulturs mentale dimensjon (Erll 2011:20).

Halbwach og Warburgs konsepter om kulturell hukommelse er fundamentalt forskjellig. Førstnevnte representerer utviklingen av en bearbeidet teori, mens sistnevnte ikke etterlot noen form for generell teori eller system annet enn hans berømte «God is in the details» (Erll 2011:21). Mens Halbwachs interesserte seg for sosiale grupper og skapelsen av en fortid

relatert til deres identitet, tok Warburg for seg den visuelle kulturen som han anså som nært knyttet til ubevisste mentale prosesser. Det de hadde til felles var oppfatningen av at kultur og overførselen av den er et produkt av menneskelig aktivitet noe som på deres tid langt i fra var en selvfølge (Erl 2011:21). Deres studier har vært en del av det tidlige 20. århundrets livlige diskusjoner omkring hukommelse hvor Nietzsche, Freud, Bergson m. fl var involvert.

1.3 Lieux de mémoire

Ideene om kulturell hukommelse som kollektive fenomen som utgjør og opprettholder kultur ble ikke tatt opp igjen før på 80-tallet. En av de som skulle bli viktige for videre forskning var den franske historikeren Pierre Nora og hans *Les lieux de mémoire*. Han følger tett etter Halbwachs og vektlegger at hukommelse og historie er to vidt forskjellige ting (Erl1 2011:23). Men i motsetning til Halbwachs som begynner ut i fra premisset om kollektive minner, så begynner Nora med å si «We speak so much of memory, because there is so little of it left» (Erl1 2011:23). Hans fokus er lokaliteter med hukommelse, eller *lieux de mémoire*. I gammel mnemoteknikk kan det forstås i bred forstand som *lokus* som fremkaller erindringsbilder av den franske revolusjonen. Slike lokaliteter han snakker om kan være geografiske lokaliteter, bygninger, monumenter, kunst så vel som historiske personer, helligdager, filosofiske og vitenskapelige tekster eller symbolske handlinger (Erl1 2011:23).

Men slike lokaliteter kan ikke konstituere kollektivt minne slik det er definert av Halbwachs. Dette er i følge han fordi det ikke lenger er noe «ekte» erindringsmiljø (*milieux de mémoire*). Rundt 1700-1800-tallet hvor de fleste franske lokalitetene hadde sitt opphav (Paris, Versailles, Eiffeltårnet, Descartes) var den nasjonale hukommelsen fortsatt i stand til å skape en kollektiv identitet, men denne egenskapen har blitt svekket og forsvunnet i løpet av 1900-tallet. I følge Nora så er dagens samfunn i en overgangsfase hvor det er et brudd med en levd gruppe- og nasjons- og identitetsformende fortid (Erl1 2011:23). Det betyr effektivt at disse lokalitetene fungerer som en kunstig plassholder for en naturlig kollektiv hukommelse som ikke lenger eksisterer (Erl1 2011:23). I så måte er de symboler som på en side referer til aspekter av den franske fortiden som burde huskes, men som også peker til fraværet av levende minner.

Selv om teorien hans har fått kritikk for å være for nasjonssentrisk bringer han opp noen interessante poeng. Han hevder at samtidige minnekulturer er konfrontert med globalisering, demokratisering og oppkomsten av en massekultur som betyr slutten for samfunn basert på minner samt ideologier som springer ut av det samme. Som vi skal se senere er han ikke den eneste som føler at vi mister mye gjennom globalisering og fremmedgjøring.

Kapittel 2: Historie

All vestlig kultur fra 1800-1900-tallet er et resultat fra 1700-tallets tankegang som plasserte naturen, samfunn og individer i et historisk rammeverk. Å gjøre dette var fundamentalt for de sosiale vitenskapene som vokste frem på 1800-tallet. (Olivier 2011:86). Frem til da hadde den dominante formen for historie vært relatert til fortellinger om dynastier hvis formål var å gi dem et mytologisk grunnlag som legetimerte deres maktposisjon. (Olivier 2011:86-87).

1700-tallets historiske konsept stod i diametrisk opposisjon til dette. Fortidige hendelser resonerte i samtiden og fyrte opp under sosiale og politiske kamper som essensielt var historiske av natur. Viktigheten av historie lå ikke lenger i fortiden, men samtiden. (Olivier 2011:87). Dette konseptet gjorde det mulig for en rekke disipliner (geologi, arkeologi, økonomihistorie osv) som essensielt var karakterisert av deres studiet av fenomen og deres utvikling over tid, å utvikle seg. På sin egen måte fokuserte hver av disse på de nye feltene som hadde blitt åpnet. Men for arkeologiens del var det geologi og paleontologi som skulle gjøre de viktigste oppdagelsene. I den første halvdel av 1800-tallet gjorde fremskritt i geologi og paleontologi det klart at naturen hadde sin egen historie, fullstendig uavhengig av menneskehetens historie. Det de oppdaget var ikke bare eksistensen av en historie som eksisterte «før historien» gjennom evolusjon av arter, utvikling av språk osv., men at hver av dem fulgte sine egne evolusjonistiske mønstre.

I de nye historiske disiplinene som utviklet seg på 1800-tallet fantes et håp om å kunne forene menneskehetens historie med naturens egen gjennom å kombinasjonen av geologi, arkeologi og antropologi. De tok i bruk konsepter fra opplysningstiden som var både vitenskapelige og ideologiske. De tre hovedpunktene som alle ble utformet av Gabriel de Mortillet var som følger: (Olivier 2011:89)

1. «The past is fundamentally knowable». Dette postulatet ble utformet av Gabriel de Mortillet på slutten av 1800-tallet og baserer seg på at det er mulig å etablere en kjede av fortidige epoker fordi deres sekvens følger en intern logikk; den uforstyrrede utviklingen av menneskelige samfunn. (Olivier 2011:89)
2. «The past is fundamentally understandable». Arkeologi har hevdet at det er mulig å forstå sosial oppførsel og årsakene til at gitte teknikker ble adoptert av primitive og forhistoriske mennesker fordi vi som mennesker deler en felles identitet. (Olivier 2011:89)

3. «The past can be fundamentally represented as it was». Arkeologi har hevdet at det er mulig å avbilde fortidige epoker fordi hver av dem har sin egen identitet, som effektivt er en funksjon av deres plass i historien. (Olivier 2011:89). Dette var Gabriel de Mortillet's *Law of Similiar Development* som betydde at i løpet av deres historiske utvikling går alle menneskelige systemer gjennom analoge stadier. (Oliver 2011:90)

Denne drømmen om å forene den kulturelle tiden med naturens tid endte skulle til slutt ende med blod og tårer. Den kulturelle tiden til sivilisasjoners utvikling var dypt plantet i en rekke diskrete sekvenser hvis identitet var avhengig av deres plass i historien, mens naturens egen tid ikke hadde noen spesifikk plass i tid, den levde i nuet. På den måten var disse to uforenelige og man var tilbake til den tradisjonelle historiske tiden som baserte seg på følgende prinsipper (Olivier 2011:90)

1. «Time is unidirectional». Historien beveger seg fra fortiden mot fremtiden, fra dens opprinnelse mot sin storhetstid og kulminasjon, fra enkel til kompleks. En hver bevegelse fra kompleks til enkel er per definisjon anti-historisk. (Olivier 2011:90)
2. «Time is linear». Historien er guidet av prinsippet om samholdet mellom sted og handling. Et mangfold av hendelser kan reduseres til en serie essensielle episoder som er blitt nedtegnet i en dynamikk som effektivt er bevegelsen av historie. (Olivier 2011:90-91)
3. «Time is causality». Lineær tid er grunnlaget for en historie som utfolder seg og utvikler sin egen interne sammenheng. I så måte har historisk tid en retning som sammenfaller med det første konseptet hvor tiden arbeider mot et «mål», mot å fullføre prosessen(e) den påbegynte. (Olivier 2011:91)

Garbriel de Mortillet's postulatener skulle ikke realiseres fordi de ignorerte følgende punkter:

1. Funn fra forhistorisk tid viste at det ikke var mulig å fullt ut kjenne fortiden siden ingen hadde forventet noen av funnene som ble gjort, da særlig fossiler av mennesker. (Olivier 2011:91)
2. Fortiden var egentlig ikke forståelig siden det var ekstremt vanskelig å forklare tilstedeværelsen av noen av artefaktene som kom frem. Problemet lå i klassiske historiske kilder som var avhengig av å assosiere artefakter med hendelser og praksis som ikke hørte sammen fordi de var fra ulike epoker. (Olivier 2011:91)
3. Som et resultat kunne ikke fortiden representeres fordi gjennom å basere seg på historie ble artefakter plassert i feil tidsrammer. (Olivier 2011:92)

Poenget med å kritisere konvensjonell historie er å redefinere den på en måte som gir oss frihet fra undertrykkelsen de repeterte massive katastrofene som vår tidsalder har vært vitne til, sier Olivier. Disse katastrofene er ikke uregelmessigheter i historiens ordinære løp, snarere er det regelen. Problemet ligger, i følge Olivier, i tanken om å anse historie som progresjon, «not only because it licenses these disasters to happen, it sanctions them». (Olivier 2011:93)

Men historie som progresjon er mer enn bare hvordan vi tolker historiens bevegelse. På et dypere nivå involverer det at vi kobler fortidige hendelser gjennom årsak-virkning forhold. Det er fordi i det tradisjonelle perspektivet vil progresjon skje når tiden er inne, idealet vi søker konstant blir skyvd lenger bak i fremtiden og den konstant endrede progresjonen fortsetter. På den måten følger progresjon den gradvise, regulære bevegelsen av tid i så stor grad at det for operative arkeologiske kronologier som går tilbake til 1800-tallet har blitt måleenheten for tid. (Olivier 2011:93). Sett som progresjon er lineær tid bare den kronologiske basisen for å sortere hendelser i en uavbrutt serie som hevder å formidle historie (Olivier 2011:93-94). Som et resultat har rekonstruksjonen av fortiden foretatt av ulike historiske disipliner blitt redusert til en øvelse i å akkumulere fakta og fylle inn manglende hendelser og perioder som gjennom overlapping vil føre oss til en universell historie; en enkelt historie om menneskehetens progresjon over en universell tid. (Olivier 2011:94). Som Walter Benjamin sa: «Historicism rightly culminates in universal history... Universal history has no theoretical armature. Its procedure is additive; it musters a mass of data to fill the homogenous, empty time.» Oliver 2011:94

Mens konvensjonell historisk tilnærming fungerer gjennom *addisjon*, fungerer den arkeologiske tilnærmingen som *konstruksjon*. Og arkeologiske konstruksjoner er ikke nødvendigvis koblinger langs en lang lineær kjede, men et nexus for en enorm variasjon av mulige koblinger som det har blitt viktig for oss å utforske. (Olivier 2011:96).

«Historicism contents itself with establishing a casual nexus among various moments in history. But no state of affairs having casual significance is for that very reason historical. It became historical posthumously, as it were, through events that may be separated from it by thousands of years. The historian who proceeds from this consideration ceases to tell the sequence of events like the beads of a rosary. He grasps the constellation into which his own era has entered, along with a very specific earlier one. Thus, he establishes a conception of the present as now ness shot through with splinters of messianic time» -Walter Benjamin. (Olivier 2011:95)

Walter Benjamin bemerket at vi vet arkeologiske fenomen kan komme tilbake ved at den på et senere stadie forårsaker andre arkeologiske konstruksjoner. Den lineære banen som er hevdet for transformasjoner over tid er ikke i stand til å ta i betraktning den sanne naturen av arkeologiske fenomen. Når dette har blitt forstått, sier Olivier, vil kjeden som kobler arkeologiske fenomen slutte å være essensiell. Det som derimot er essensielt, fortsetter han, er interaksjonen mellom fenomen på tvers av tid og rom, altså måten hvor gitte konstruksjoner bidrar til å forme etterfølgende konstruksjoner og omvendt hvordan de senere konstruksjonene representerer retranskripsjonen av sine forgjengere. (Olivier 2011:95)

Hvis et arkeologisk fenomens sted i tid ikke er øyeblikket det skjedde, når er det?, spør Olivier. Og han svarer; det er overalt og ingensteds, for arkeologiske konstruksjoner er ikke bekymret for tid, selv ikke når de fundamentalt er et resultat av tid. Mer presist er deres plass i samtiden forstått som pågående til, «nowness» (JetztZeit). Som vi har sett så må hver arkeologiske konstruksjon, enten det er et objekt eller en struktur, finne sin plass i tid. I så måte er det et produkt av et gi og ta forhold mellom gammelt og nytt, mellom det som allerede eksisterer og det som skal komme til bli. Det er dette samspillet som gir arkeologiske konstruksjoner deres særegne identitet. Fordi de konstant blir endret gjennom aldring, renovering, erosjon osv. er identiteten deres ustabil, i den forstand at den utvikles. (Olivier 2011:96). Olivier sier: «The give and take happens at whatever particular moment it occurs, because time always functions as «nowness» (Olivier 2011:96-97)

«Once again, it is in «nowness»-our time, today, and for the people who will come after us, tomorrow-that archaeological remains take on meaning as memory. As Walter Benjamin noted, «history is the subject of *construction* located not in homogenous, empty time, but in *time filled full with «nowness»*. Thus, at every moment in time, remains from the past function in the present as memory». (Olivier 2011:97)

Walter Benjamins idè om samtiden som «nåhet» er at den på et hvert punkt kan etablere en kobling til fortidige øyeblikk. I den grad evolusjonsprosessen er en returnering til fortiden, enten som reaktivert fortid eller som at det som eksisterer blir re-evaluert, er samtiden øyeblikket som holder potensiale for utvikling i alle sine former. Det er slik han må forstås når han sier at det finnes deler av en messianisk tid, en tid som tillater hva som helst å skje, «fylt» tid i motsetning til den historistiske «tomme» tiden. (Olivier 2011:98)

For Olivier gir Walter Benjamins tanker oss to alternativer:

Vi kan tro at arkeologi essensielt fungerer som en slags para-historie som re-etablerer typologiske sekvenser som det sorterer i tid for å reprodusere kulturelle perioder og evolusjonsprosessen til sivilisasjoner. Hvis dette er alternativet vil arkeologi kun arbeide med fortiden og ikke ha noe å gjøre med samtiden, hvis natur i så fall vil være ikke-arkeologisk. Det er den tradisjonelle tilnærmingen. (Olivier 2011:99)

Det andre alternativet er at arkeologi arbeider med det materielle minnet etter fortiden og at det er arkeologens oppgave å studere måten hvor minne blir konstituert over tid. Hvis dette er tilfellet vil samtiden forstått som «nåhet» være stedet for å tolke fortiden. (Olivier 2011:99)

«The change in perspective is upsetting because it calls into question concepts that are basic to our conventional-«modern,» Bruno Latour would say, understanding of the world and the people around us». Olivier 2011:100

2.1 «Loss of experience»

1900-tallet skulle være vitne til at de europeiske idealene som vokste ut av opplysningstiden skulle feile. Med oppfinnelsen av en ny prosess for, som Heidegger sa det; produksjon av lik på industriell skala (Olivier 2011:75), skulle århundrets store hendelser knuse menneskehetens tro på nytteverdien av delt teknologisk progresjon, universell utdanning og fornuften (Olivier 2011:76). Historien har ikke som Francis Fukuyama hevdet i «*The End of History*», kulminert på slutten av en lang reise som begynte med menneskehetens opprinnelse, det er heller slik at fortiden har blitt uforståelig og løftet om fremgang som fremtiden en gang holdt har svunnet hen. Vi blir nå konfrontert med en ny materiell realitet, en som er produsert av maskiner i et omfang vi aldri før har sett. «There is no Future», skriver Olivier og fortsetter med, at vi finner oss kastet inn i en verden med millioner av masseproduserte objekter utformet for å bli kastet når de har blitt brukt, for så å bli sortert og lagret før de til sist blir (re)prosessert (Olivier 2011:76). Som med disse gjenstandene kommer ikke til å dø, vi forsvinner. Eliminasjonen av avfall er bare en type reprosessering hvis formål ikke er produksjon, men å få gjenstander og folk til å forsvinne. Rytmen av våre liv er nå den samme som den virkelige tiden til en verden som sirkulerer gods på global skala. Det er en generalisert samtid som alltid er ny, uten noen fortid eller fremtid. «Reality is what happens here and now, at this moment, and nothing-not even we ourselves-has an existence prior to or following this absolute now». (Olivier 2011:76). Denne transformasjonen av verden har ikke bare påvirket individets relasjon til menneskene og materialiteten som omgir det, men mer fundamentalt ved at det som definerer levende vesen og materielle kreasjoner er at de sammen lever i samtiden. (Olivier 2011:76). Dette har påvirket arkeologien på to måter; gjennom studiet av den fysiske verden og menneskeheten, og hvordan ting fremtrer for oss. (Olivier 2011:76).

Vi er i en «krise» for europeisk sivilisasjon hvis omfang ble klart etter 2. verdenskrig og som manifesterer seg gjennom måten statusen til historie har blitt undergravd. Hannah Arendt bemerket seg i forbindelse med erosjonen av tradisjon at «we no longer know how to regard a reality that has been so profoundly transformed by the cataclysms of the 20th century». (Olivier 2011:76)

For Walter Benjamin var det 20. århundret tiden hvor vi mistet vårt grep om virkeligheten. I den nye verden som er generert av den massive industrialiseringen av vestlige samfunn, har menneskelig erfaring mistet sin mening. (Olivier 2011:77). I hans essay «*The Storyteller*»

forklarer han hvordan vår dagligdagse eksistens ikke lenger er i stand til å håndtere den nye realiteten introdusert av mekanisert krigføring.

«The men who returned from the battlefield had grown silent-not richer but poorer in communicable experience... For never has experience been more thoroughly belied than strategic experience was belied by tactical warfare, economic experience by inflation, bodily experience by mechanical warfare, moral experience by those in power. A generation that had gone to school on horse-drawn streetcars now stood under the open sky in a landscape where nothing remained unchanged but the tiny clouds, in a force field of destructive torrents and explosions, the tiny, fragile human body». (Olivier 2011:77)

Konsekvensene av skyttegravskrig hvor død og fordervelse ble utdelt på industriell skala av menneskeskapt maskineri var langt utover noe vi tidligere hadde erfart. Narrativer og ord som har blitt brukt for å formidle disse erfaringene var ikke i stand til å utrykke det de overlevende hadde vært i gjennom og som resultat ble det heller ikke gjort. På 1920-tallet ble det publisert en rekke førstehånds narrativer og krigshistorier, men disse ble umiddelbart utfordret. Ikke fordi skildringene var overdrevet, men fordi de klassiske malene for å gjengi krigserfaringer som heroisme, patriotisme, dristighet og mot osv. gjorde det de hadde erfart meningsløst. Ingen skildringer klarte å gjengi hva soldatene hadde opplevd. Erfaringen av industrialisert krigføring kunne rett og slett ikke formidles. (Olivier 2011:77)

I de nazistiske konsentrasjonsleirene ble de «levende døde» referert til som «muslimer». Det var mennesker som hadde mistet viljen til å leve, eller mer presist, mistet alt håp. De visste at de skulle dø og at det var ingen vei utenom. Som den italienske filosofen Giorgio Agamben sa: ««Muslim» was the «quintessence» of the camps, the person who had seen it all but who, because he had seen what cannot be seen without immediately being struck dead, could not come back to tell about it. He was, in this respect, a person «whose humanity had been completely destroyed» and at the same time the ultimate witness to the Nazi hell that, in the minds of those who created it, no one was supposed to talk about.» (Olivier 2011:78)

I Hiroshima var det ingen igjen som kunne vitne om hva som hadde skjedd nær nedslagspunktet av atombomben. De som ble offer for radioaktiv stråling ble kjent som *hibakusha*, offer for bombing. Den japanske forfatteren Kenzaburo Ōe samlet historien til disse ofrene som var redusert til tiggere, men som også valgte stillhet. En av dem sa at de «prefer to remain silent as they await death. They want to have their own life and death... I

detest those who fail to appreciate how we feel about silence. We cannot commemorate August 6th; we can only let it pass away with the dead». (Olivier 2011:78)

Hiroshima brakte det Walter Benjamin kalte «loss of experience» til et nytt nivå. Det var slutten på en tidsalder hvor den fysiske verden var alt vi kjente til. (Olivier 2011:78-79)- Verden har siden blitt et forurenset sted hvor ettervirkningene av industrialiseringen fortsatt blir følt. Det har relegert den «gamle verden» til en så fjerntliggende fortid at den har blitt uvirkelig.

I nyere tid samlet den russiske journalisten Svetlana Alexievitch historier fra de overlevende etter Tjernobyl-ulykken i Ukraina 26. april, 1986. Også disse fant det umulig å formidle det de hadde opplevd. En av dem sa at: «We don't know how to make meaning of this experience. We just can't. *We can't place in our experience as humans, or our human timeframe.*» (Olivier 2011:80). En av psykologene som ble sendt for å hjelpe de overlevende etter Tjernobyl-ulykken sa at «..my past no longer protects me» (Olivier 2011:81). Hun uttrykte selv at: «Neither our eyes nor our ears nor our vocabulary are adequate... In this particular instance, *our previous experience is clearly insufficient.* Ever since Chernobyl, we have been living in a different world, and the old world no longer exists» (Olivier 2011:81).

Virkeligheten hadde entret sfæren til det fantasiske med malplasserte, vagt kjente objekter i en fysisk verden som hadde blitt totalt forandret. De mest grunnleggende referansepunktene hadde mistet sin hverdagslige mening eller funnet en annen. Det Walter Benjamin kalte for «loss of experience» er for Olivier en konsekvens av vårt radikalt endrede forhold til den fysiske verden som ble et resultat av industrialisering og automatisjon. (Olivier 2011:83). Det har ført til, sier han, at erfaringer ikke lenger kan bli nedtegnet i historien og at det dermed har endret hva tid som erfaring representerer. «Nothing we transmit», sier han, «will have a place over time for, as we know, experiences in which mankind is stripped of its humanity will continue to occur-they have never stopped occurring-in a transparent time with neither past nor future, that is the *real* time of the postindustrial age.» (Olivier 2011:83)

Dersom vi effektivt har nådd punktet hvor kunnskap ikke lenger kan bli overført for å hjelpe oss å forstå virkeligheten så er verden i sin helhet i «here and now», i en «nowness», som ikke har noen plass i historie, dvs, verken som minne eller muligheten til å utvikle seg. (Olivier 2011:83). For Nietzsche var denne «JetztZeit» det som kjennetegnet den målløse tiden vi lever i. (Olivier 2011:83)

Nietzsche var blant de som var med å utvikle konseptet om gjentakende tid gjennom hans frase «eternal recurrence» som tydelig har preget Walter Benjamins «JetztZeit». «Eternal recurrence» eller evig gjentakelse, må forstås i ordets emytologiske forstand, ikke som en identisk reproduksjon av tidligere hendelser. Det vil si som en gjentakelse av likheter mellom fenomen enten de skjer i fortiden, samtiden eller fremtiden. Det er ikke bare formell likhet som er viktig, men snarere gjentakelsesprosessen som for Nietzsche var fundamental for «eternal recurrence» som et forevigende fenomen. Det var nemlig potensiale for repetisjon som brakte samtiden, fortiden og fremtiden til en sameksistens gjennom de felles likhetene eller formene de antok. (Olivier 2011:84)

2.2 Lineær tid

Den moderne lineære forståelsen av tid har røtter tilbake til renessannsehumanismen, men gjennom bevisste og ubevisste sosiokulturelle faktorer vedvarer den i dag. Utviklingen i hukommelsesstudier innenfor humanistiske fag, da særlig historie, presenterer et alternativ om fortiden som vedvarer og hjemsøker samtiden. De blir presentert som forskjellige, men til tross for gode argumenter finner jeg meg både enig og uenig og mener ikke den ene forståelsen nødvendigvis utelukker den andre, heller ikke at de er radikalt ulike. Det avhenger i stor grad av hvordan man definerer fortid og samtid.

Latour forutsetter at for at en lineær progressiv forståelse av tid skal være sann, må den være bygd opp av en rekke samtider hvor alle elementer er sidestilt og gjort "samtidige" som igjen blir erstattet av det samme. Dette er jeg for så vidt enig i, men med noen innvendinger.

Problemet ligger i definisjonen av samtidighet. Ingolds eksempel med "*The Harvest*" (jf. fig. 1) er et godt eksempel på dette. Han ser på samtiden som et puslespill satt sammen av ulike livssykluser. Bildet i sin helhet blir brutt ned til flere brikker som mennesker, fugler, skyer, landskap osv. Videre blir det brutt ned til de like elementenes ulike livssyklus (menneskenes ulike alder osv). Dette kan videre brytes ned i det uendelige til cellenivå, og man kan argumentere for at også et enkeltindivid består av en rekke ulike tidslinjer. Mitt dilemma er med andre ord hva som skal omfattes når man definerer fortid og samtidighet og hva man er ute etter. Forutsetter Latours argument at ved vært passerende millisekund må nye, samtidige elementer erstatte de foregående? Med dette mener jeg hvor langt man er villig til å gå med å bryte ned og skille ut ulike elementers livssyklus og tidslinje for å definere fortid og samtid. Eksempelvis vil fortid og samtid være annerledes om man er interessert i universets historie eller studerer livet til en døgnflue. Det kan argumenteres for at prinsippene er like og at bare skalaen er annerledes, men her ligger også problemet, det finnes ingen konkret definisjon av fortid og samtid. Hva legger han i noe "nytt" og kan det innebære endring av egenskapene i det foregående? For å utdype så er min forståelse av "ting", både levende biologiske (som mennesker, dyr, sykdommer osv.) og døde materielle (stein, plast osv.), at ingenting skapes ut av intet og heller ikke at ting forsvinner og blir borte. Det bare endres og utvikles.

Eksempelvis kan vi ta for oss mennesker. En detaljert forklaring på hvordan barn blir til anser jeg som unødvendig, men kort sagt så starter vi som en celle som utvikler seg, endrer egenskaper og til slutt er vi blitt den sammensetningen av celler og egenskaper vi kaller mennesker. I løpet av livet vårt endrer også egenskapene våre seg, fra ung til voksen, til gammel til død. Men etter døden forsvinner vi ikke, egenskapene våre endrer seg. Kanskje

blir vi begravet og etter noen år har insekter og krypdyr fortært deler av kroppen vår, fordøyd og omdannet den. Vi er blitt jord og næring, kanskje for trær, kanskje for dyr. Poenget er uansett at ingenting forsvinner, det bare endres, og i hvor stor grad må noe endres for at det blir "nytt"? Nå er vel poenget til Latour at det er en umulighet, hovedsakelig med tanke på samtidighet, men jeg mener det er viktig å forstå hva han legger i definisjonene for å vurdere argumentet. Som med bildet "*The Harvesters*" mener jeg heller ikke synkrone livssykluser og tidslinjer er en forutsetning for samtidighet. Kan det ikke argumenteres for at gammel og ung, ny og ødelagt eksisterer samtidig og at de hver for seg lever en lineær livssyklus? Jeg mener ikke at en samtid bestående av multitemporale komposisjoner utelukker en progressiv lineær forståelse av tid. For å videre utdype vil jeg forklare min forståelse av hva tid er for noe. Slik jeg ser det er tid noe som er vanskelig å definere fordi det ikke er noe som eksisterer. Tid er et begrep vi har skapt i vårt forhold til endringer. Dersom universet hadde vært statisk, stillestående og uendret ville ikke konseptet om tid ha eksistert. For hva er vel egentlig tid om ikke en målestokk for endringer? Vi merker tid fordi vi observerer at verden og oss selv endrer seg fra slik det var tidligere. Jorden beveger seg, endrer sin plass i solsystemet og slik observerer vi fra bakken at sola beveger seg over himmelen, lys blir til mørke, natt blir til dag. Kroppen vår endrer seg, vi blir født, vi lever, vi aldres og vi dør. Grasset som en gang var grønt og frodig blir gulaktig og visner. Sakte men sikkert kommer snøen, bakken blir hvit og luften blir kjølig. Tid er slik vi måler og relaterer oss til slike endringer. Derfor mener jeg en samtid er, som Ingold sier, en komposisjon av multitemporale elementer. Men fordi ting er i stadig endring, synlig eller ikke, mener jeg man kan definere samtiden som de ulike elementenes form som eksisterer på likt tidspunkt. Når de endrer form er det ikke lenger samtid, men fortid og elementenes endrede form er blitt samtid. Slik jeg forstår tid som endring, er ikke det i konflikt med en lineær progressivistisk forståelse av tid. I følge Oliver (2010:62, 64-65) så fører en slik forståelse av tid en unilineær prosess som går både fremover og bakover i tid på en gang. Dette mener han er fordi evolusjonen som går fremover, lagrer en protokoll over samtiden (aldring) som går bakover i tid. Slik mener han at tid ikke bare er transformasjon, men også varighet (Oliver 2010:66). Men jeg mener at det ikke er alt som aldres selv om det endres. Luften vi puster, vannet som bølger, skyer som svever og forsvinner, hva slags protokoll av samtiden har dette? Selv om det kan argumenteres for at alt etterlater seg spor mener jeg allikevel at det finnes mange endringer som ikke sier noe om når de kom fra eller hvor de skulle.

Det andre premisset med assosieringen av fortid med det immaterielle finner jeg forholdsvis uproblematisk i forhold til en lineær forståelse av tid. Som nevnt ovenfor mener jeg dette handler om definisjoner og hva man er ute etter. Hvis fokuset er nettopp det immaterielle er det naturlig å klassifisere det som fortid når individene som handler og tenker er borte. Det jeg tror Olsen vil frem til her, er at en slik holdning i stor grad neglisjerer det materielles betydning. Og nettopp her dukker det opp et nytt problem som også angår både det materielle og immaterielle. Når er fortiden fortid? Det er her tanken om en vedvarende og hjemmsøkende fortid blir spesielt interessant. Om man går tilbake til eksempelet med Egypt som “bare” har materielle levninger som minner om fordums storhet. På en måte kan man si det stemmer, de har ikke lenger faraoer og tusenvis av slaver som bygger monumentale byggverk. Til tross for dette, er landet for de fleste fortsatt assosiert med de enorme pyramidene og forestillingene om Tut-Ankh-Amon og Cleopatra i all sin prakt. Monumentene står der fortsatt og menneskene har levd i visshet om dem og historien bak siden de ble reist. Fortiden har levd og hjemmsøkt både nær og fjern fortid og fortsetter med det den dag i dag. Noe lignende kan sies om individene som levde, etterkommerne eksisterer.

Som en oppsummering kan det sies at synes ideen om en vedvarende og hjemmsøkende fortid som veldig interessant, men at jeg heller ikke synes den nødvendigvis utelukker en lineær forståelse av tid. Det største problemet er ikke nødvendigvis en lineær forståelse av tid, men vårt ufattelige behov for å kategorisere noe som det ene eller det andre. Noen ganger så er det både òg. Det er ingen grunn til at fortid og samtid ikke kan eksistere på likt. Bryter man det ned så langt det er mulig vil man få en rekke elementer som hver for seg lever sitt lineære tidsbegrensede liv. Komplikasjonene oppstår når man forsøker samle ulike elementer i en felles kategori eller betegnelse. Om ikke annet så mener jeg at for at konseptet om tid som målestokk skal eksistere så må det være multitemporalt. Dersom ulik tid ikke kan relateres til noe annet vil det være umulig å forholde seg til.

2.3 Mnemohistorie

Erindringsstudienes store popularitet har gitt historikere store utfordringer. Siden 1800-tallet har historie, som disiplin, definert seg gjennom separasjon fra skjønnlitteratur og samfunnets generelle forståelse av fortiden. Debatter omkring forholdet mellom historie og hukommelse er mange, men kan reduseres til historie som\eller hukommelse. Historiefaget har utviklet seg i vestlig kultur gjennom de siste århundrene og er en spesifikk måte å representere fortiden på. Hukommelse (i kulturell forstand) omhandler de generelle forholdene mellom fortid og samtid i en spesifikk sosiokulturell kontekst. Ut i fra konseptet om *kulturell hukommelse* er historieskriving en kulturell form på linje med religion, litteratur, kunst osv. som alle er med på å produsere den (kulturell hukommelse). (Tamm 2013:463-465)

Det er generelt akseptert at fortiden som distinkt objekt for studie ikke er en selvfølge, det er noe som aktivt må forfølges og praktiseres. Hvis man i likhet med Tamm (2013) og en rekke andre aksepterer skillet mellom historie og hukommelse åpner det seg nye måter å forstå den på. I stedet for å studere fortidens hendelser kan man ta for seg deres innvirkning og betydning. Det er ikke slik at denne tilnærmingen aldri har vært utforsket tidligere. Siden 70-tallet har ulike studier forsøkt dette. Et av de tidligste eksemplene er George Dubys "*Le Dimanche de Bouvines*" fra 1973. Der hevder han at viktigheten av slaget ved Bouvines ikke ligger i dets militære betydning, men snarere sporene som er igjen og måten de er tolket på og går så langt som å si: "*Without these traces the event is insignificant*"

Dette er et av de første arbeidene hvor utviklingen av minnene blir et område for forskning på lik linje med de faktiske hendelsene. Denne nye måten å studere historie kaller "*mnemohistorie*". (Tamm 2013:463-464)

Mnemohistorie er altså ikke opptatt av de faktiske hendelsene i fortiden, men deres innvirkning og mottagelse. Sistnevnte må, i følge Jan Assmann, forstås som mer enn at noe blir overført og mottatt, samtiden er "hjem søkt" av fortiden som igjen blir formet og skapt, gjenformet og gjenskapt av førstnevnte (samtiden). Det er dermed med fokus på historiens historisitet som fører til at hendelsene folder seg selv ut, men også påvirker hva som er verdt å forske videre på, og hvilke spørsmål som er interessante. For å finne ut av hvordan fortidens hendelser fremstilles og endres, deres hverdagslige aktualisering og forplantning i tid stiller de spørsmål som: "Hvorfor er det noen versjoner av fortiden som vinner frem, mens andre faller bort?", "Hvordan er fortiden brukt for å legitimere eller forklare hendelser i samtiden?", "Hva vet vi om fortiden i samtiden?" osv. (Tamm 2013:465)

Utviklingene generelt og den raske oppkomsten av konseptet om hukommelse har irreversibelt endret både natur og synspunkt i historiefaget. Mnemohistorie lar historikeren i større grad enn før behandle de to aspektene han samtidig arbeider med: historieskriving av fortidige fenomener og historisiteten av hans eget arbeid. Om relasjonen mellom disse to elementene har Wilhelm Dilthey (tyskfilosof, historiker og sosiolog) uttalt: *“We are historical beings first, before we are observers of history, and only because we are the former do we become the latter.”* (Tamm 2013:464)

Kapittel 3: Akkumulasjon

Historiens opprinnelige mål var å objektivt forklare hva som hendte i fortiden, mens arkeologien var interessert i hva fortiden utviklet seg fra (Olivier 2011:18). I dialogen mellom filosofen Sokrates og sofisten Hippias i «*Hippias Major*», bemerker Sokrates en essensiell svakhet ved arkeologi, nemlig akkumulasjon (Olivier 2011:18). En disiplin som er fundamentalt beskrivende kan bare samle detaljer fra fortiden og under disse forholdene kan arkeologi verken ha noe perspektiv på fortiden eller trekke noe særskilt kunnskap fra den (Olivier 2011:18-19). For Hippias var kunnskap basert på fakta, eller mer spesifikt, akkumulasjon av fakta (Olivier 2011:19). Arkeologien vi kjenner i dag har utviklet langs de gresk-romerske retningslinjene som ble lagt i antikken og akkumulasjonen av objekter. (Olivier 2011:19)

Under middelalderen førte mangelen på pergament til at monker ofte «visket bort» det som allerede var skrevet på manuskripter slik at de kunne skrive noe nytt. Disse overlappende lagene med skrift kalles palimpsest. Siden tidlig på 1980-tallet har begrepet blitt brukt om den overlappende effekten skapt av arkeologiske lag, eller på en større skala, lokaliteter, landskap eller områder med arkeologiske levninger. Arkeologer skulle komme til å definere palimpsest som et kumulativt fenomen om sekvensene av menneskelig okkupasjon som produserer arkeologiske levninger, effektivt nedtegner minne i landet i form av overlappende lag. (Olivier 2011:129)

Det er flere typer arkeologiske palimpsest. Noen viser den overlappende prosessen tydelig slik som arkeologiske strukturer fra ulike faser av menneskelig okkupasjon som har akkumulert på en lokalitet. Stratigrafiske lag i seg selv er en slags palimpsest i den forstand at deres gradvise akkumulasjon generelt involverer ulike perioder av aktivitet og inaktivitet. Noen sekvenser er markert av en prosess hvor særlig erosjon skaper lag av sedimenter hvor man så har plassert strukturer. Andre ganger har erosjon eller menneskelig aktivitet visket bort eller redusert sedimenter eller strukturer. (Olivier 2011:130)

Denne prosessen opererer også på en mindre skala under dannelsen av arkeologiske strata. Hvert arkeologiske lag fremstår for oss som en individuell enhet av deponert sediment som har blitt formet gradvis gjennom vekslende perioder med aktivitet og inaktivitet som ikke er åpenbar i dens interne struktur. Artefaktene eller levningene som finnes i de ulike stratigrafiske lagene er vanligvis deponert før lagene hvor de er lokalisert er dannet. Disse arkeologiske levningene akkumulerer over tid og er resultatet av reperterte sekvenser av

deponering på et sted hvor bare sluttresultatet er synlig for oss. En lokalitet med et hus er nettopp dette, et resultat av akkumulerte fysiske endringer hvis stadier ikke lenger er synlige i den endelige formen som er presentert for oss. (Olivier 2011:130)

Dette gjelder også for gjenstander, enten de har blitt værende der de opprinnelig ble forlatt eller blitt deponert i en sekundær posisjon. Altfor ofte glemmer vi at en gruppe artefakter funnet på et sted (Olivier 2011:130), f. eks fragmenter av keramikk eller bein, er et resultat av den materielle forvandlingen som har akkumulert over tid. Under prosessen erstatter hver syklus en foregående, enten gjennom eliminasjon eller ved å endre det som igjen (Olivier 2011:131). Gjennom produksjon eller bearbeiding av materiale for å skape andre materialer eller sluttprodukter er det alltid en repeterende prosess. Erosjon, resirkulering, reparering, endring, ødeleggelse og å dra fra gjenstander\lokaliteter er direkte manifestasjoner av den repeterende prosessen av materialistiske forvandlinger som kommer frem i sporene av arkeologisk aktivitet. Disse syklusene er kjent som *chaîne opératoires* og er mindre tydelig når artefakter har blitt bearbeidet eller deponert i lag de ikke hører til, men til tross for dette blir ikke informasjonen som delvis er lagret i disse levningene gjennom den fysiske forvandlingen borte for godt. Selv når de eroderer og blir til voller og fyllmasse beholder de minnet om deres tidligere stadier, og er i den forstand lik palimpsest. I bunn og grunn er alle arkeologiske levninger en palimpsest; det som resulterer fra overlapping, gjentakelse og repetering er det som kjennetegner hvordan minnet fungerer. (Olivier 2011:131)

Olivier bruker begrepet «memory objects» om gjenstander som har tid innskrevet. Mer presist er dette et materielt «vesen» hvor minne av et bestemt øyeblikk i tiden er nedtegnet. Å nedtegne disse «øyeblikkene i tid» er uløselig bundet til ødeleggelsen av mulige fortidige eller fremtidige nedtegnelser. Den essensielle funksjonen til minne ligger ikke så mye i selve nedtegnelsen, snarere er det hvordan de ulike stadiene av ødeleggelse\forvitring blir memorisert. (Olivier 2011:132)

Fordi endringer er bevart i materien til arkeologiske objekter fortsetter de å være vitne til deres tidligere, ikke lenger eksisterende stadier. Dette skjer fordi alle minne-objektene, enten det er snakk om artefakter eller maskiner vi bruker i dag som kamera, datamaskiner etc., deler en felles egenskap: Deres kapasitet til å lagre minne er direkte koblet til deres sensitivitet, dvs øyeblikket hvor noe samtidig blir lagret) er midlertidig hvor det både i forkant og etterkant har vært stadier av aktivitet og inaktivitet. (Olivier 2011:133). En av de grunnleggende kravene for å nedtegne disse minnene er at det er diskontinuerlig. For at noe skal bli nedtegnet må mediet hvor det lagres være usensitivt til hva som har skjedd før og hva som kommer til å skje

i etterkant av nedtegnelsen. Vi er i stand til å lese palimpsests nettop fordi de diskrete fasene av inskripsjon er separert gjennom lange perioder hvor ingenting ble skrevet. Det er disse tomrommene som tillater oss å skille de ulike «lagene» fra hverandre og se at de tilhører ulike øyeblikk i tid. Uten dem hadde vi bare hatt en overflate full av spor; tomt og ensartet. (Olivier 2011:133)

For å nedtegne tid i materie er det noen spesifikke forutsetninger som må oppfylles for at det skal skje på «rett» måte. Det som skal lagres må være særegent til øyeblikket hvor det blir nedtegnet i materien. Det må med andre ord være fullstendig annerledes enn alle andre øyeblikk. Dvs at dersom den nøyaktig samme tingen blir nedtegnet hver gang i arkeologisk materie, f. eks. formen av et objekt, samme type struktur, materie i samme stadie kan ikke tiden lagres. Det eneste vi ville sett var at noe er som det var. Igjen er det snakk om avbrekk og repetisjon. Hvis hver inskripsjon i materie må være unik for å leses, må følgende kun et spesifikt øyeblikk lagres på bekostning av alle andre. Det er paradoksalt at inskripsjonen av minne er avhengig av at noe er glemt eller har blitt borte. Det må understrekes, sier Olivier, at eksistensen av et minne er avhengig av fraværet av det som ikke har blitt nedtegnet, for til syvende og sist eksisterer et minne kun fordi fortiden har blitt borte. (Olivier 2011:133)

For at historie skal bli lagret i materie må noe ha fortsatt å repertert seg på samme sted, for at et palimpsest skal kunne si oss noe om historien om skriving på pergamentet måtte middelalder-monkene produsere et nytt dokument. Den interne historien på en gravplass er bare tydelig dersom det kontinuerlig blir begravd nye kroppene til ulik tid på kjente og distinkte måter. (Olivier 2011:134)

3.1 Psykoanalyse

Sigmund Freud så en sammenheng mellom måten underbevisstheten var strukturert og måten palimpsests er konstituert. Gjennom bruk av en arkeologisk metafor forsøkte Freud å bringe frem to implikasjoner av minne som igjen informerte disiplinen om dens relasjon til minneobjekter som palimpsests. (Olivier 2011:141)

Lagvis innskriving av minne i psyken dreier seg ikke om enkel overlapping, i den forstand at det som allerede eksisterer blir trans- eller deformert av det som blir lagt til. Det betyr at hver nye episode i konstruksjonen av minne effektivt omskriver eller omtolker det som allerede var lagret. (Olivier 2011:141). For arkeologi er dette fenomenet spesielt tydelig når det gjelder okkupasjon- eller re-okkupasjonsprosesser. Hvert nye stadie i historien til en lokalitet som er markert gjennom skapelsen av nye strukturer, involverer enten reinskripsjon i samtiden av strukturer som har forsvunnet (når deres former er reproduisert i nye strukturer) eller omskriving av gamle strukturer til nye konformasjoner. (Olivier 2011:142)

På en annen side er tidligere hendelser som er nedtegnet i minnet bare tilgjengelig gjennom de påfølgende omskrivingene og ikke «som de egentlig var». Dermed er karakteren til fortidige hendelser essensielt etablert gjennom «utsatt handling». I så måte blir de påfølgende lagene av paradoksalt viktighet ved at de gir tilgang til fortidige hendelser gjennom en forvrengt nedtegnelse av dem. Igjen bruker han (Freud) menneskelig okkupasjon av lokaliteter over lang tid som eksempel. Monumenter, byer og til og med landskap utvikler seg gjennom en prosess av konstant endring hvor den originale funksjonen til steder fortsetter å bli videreført selv om den er tilpasset for å tilfredsstille nye behov. På lik måte kan den generelle naturen til en lokalitet enten bli stadfestet eller omvendt, bli ugjort i løpet av senere beboelse. Mer presist blir den innledende naturen til en lokalitet etablert etter bekreftelse (gjennom nye strukturer av samme type) eller ved annullering (forlatt). (Olivier 2011:142)

Jacques Lacan skulle ta palimpsest analogien om det ubevisste videre gjennom å fokusere på diskontinuiteten som var et resultat av den sporadiske akkumulasjonsprosessen (som er hvordan minnet er konstituert). (Olivier 2011:142). De utviskede tekstene på palimpsests, eller sporene etter gamle lokaliteter som lå begravd under samtidig beboelse, altså det ubevisste, var for Lacan et slettet kapittel av en persons liv. Det var stedet hvor kontinuiteten av historisk mening i minne hadde blitt forstyrret. (Olivier 2011:142-143). Lacan bemerket seg spesielt at den kumulative strukturen av hukommelse var fundamentalt diskontinuerlig

fordi lagene som hadde akkumulert over tid ikke nødvendigvis var linket til hverandre.
(Olivier 2011:143)

Dette er et problem som er kjent for arkeologi. Vi møter stadig kumulative sekvenser av ulike stadier av okkupasjon hvis innledende funksjon ikke lenger er forståelig. Eksempelvis kan vi se på forlatte deler av landbruksstrukturer som ble brukt under den romerske okkupasjonen av Vest-Europa kanskje ble gravplasser tidlig i middelalderen. Disse endringene var aldri umotivert. Effekten av diskontinuitet er en indikasjon på den gjentakende evolusjonsprosessen. Måten samtiden visker ut fortiden var interessant for Lacan takket være dens gjensidige relasjon: hvordan det ubevisste (nedgravd forhistorie) forble tilgjengelig til tross for det bevisste (den levende historien som foregår på lokaliteter).

Disse observasjonene gir oss en fenomenologi av de overlevende sporene etter fortiden. Enten det er begravd, deformert eller ukjent for oss så fortsetter fortiden å manifestere seg i samtiden gjennom de påfølgende akkumulasjonene. (Olivier 2011:143). Den underbevisste fortiden har en egen struktur som må forstås for å bli sett. Psykoanalysen har lært oss at at fortiden har mening i samtiden, for å dra den lenger så har fortiden bare mening gjennom dens relasjon til samtiden. Olivier sier at samtiden ikke kan konstitueres uten. Som med de egyptiske hieroglyfene før de ble dekryptert av Champollion var de på en gang samtidig og forsvunnet. (Olivier 2011:145)

«Archaeologists are familiar with these languages; they can recognize them, but they can't decipher them. The inscriptions speak-recalling events, naming people, invoking Gods-but because of our inability to read them, no one can hear them... Deciphering the characters of a written language involves recognizing the relationship between them. This is the theory that is missing in archaeology..» Olivier 2011:145

3.2 Lyell og Darwin

Arkeologien og studiet av forhistorien har spilt en viktig rolle under skapelsen av en ny universell historie. Men den største oppdagelsen ble gjort av geologer på 1860-tallet når man ble klar over at den altomfattende historien om menneskeheten ikke var mer enn et fragment av nyere tids historie (Olivier 2011:124).

Nøkkelen som brøt med historisk tid, som var fastlåst i perioder, og tillot en flytende historisk tid ble gjort av geologer i den første halvdel av 1800-tallet. Det var den britiske geologen Charles Lyell og hans konsept om en «Deep Geological Time» som gjorde det mulig. I hans *Principles of Geology, Being an Attempt to Explain the Former Changes of the Earth's Surface by Reference to Causes now in Operation*, demonstrerte han at for å fortiden som historie, var det nødvendig å studere det nåværende stadiet av jorden. Han begynte med et postulat som senere skulle bli kjent som uniformitarianisme.

«To be sure, it is impossible to know the past events of the history of the Earth, but we can permit ourselves the assumption that the physical phenomena observable today that are responsible for the changes in the Earth's surface, such as volcanic activity or erosion caused by water, existed in the past and have acted in approximately the same way over the course of time» Olivier 2011:134

Lyell demonstrerte at når vi benyttet dette på sporene av jordens historie vi kjenner som geologiske formasjoner, kan alle geologiske fenomen fullt ut forklares av krefter som finnes i dag og at vi er tvunget til å forholde oss til et kronologisk rammeverk langt større enn tidligere. (Olivier 2011:134-135). Observerbare fenomen i materielle spor som virket plutselig eller radikale viste seg at hadde kommet over særdeles lange perioder i en treg og gradvis prosess. (Olivier 2011:135). Denne nye geologiske tiden ga en historisk forklaring på fenomen som i det korte tidsspennet til konvensjonell geologi virket ekstraordinært. Han (Lyell) poengterte at det ikke var irrasjonell tenking som førte til at enkelte fenomen ble ansett som utrolig underlige. Det var tvert om den eneste logiske konklusjonen som kunne bli trukket fra observasjonen av spor etter hendelser som de antok hendte over et altfor kort tidsrom. (Olivier 2011:135)

Den utenkelige utvidelsen av geologisk tid var viktig for Darwin som brukte Lyells demonstrasjon på levende arter. Som med Lyell begynte Darwin å fremme et grunnleggende postulat; «all the chief laws of paleontology plainly proclaim, as it seems to me, that species have been produced by ordinary generation: old forms having been supplanted by new and

improved forms of life, produced by the laws of variation still acting round us». (Olivier 2011:135). Som for Hutton og Lyell lå nøkkelen til å forklare fortiden i samtiden. Han (Darwin) understreket at gjennom å prosjektere prosessene som arbeider i samtiden på den totale varigheten av fortiden innså man at sporene vi arbeider med ikke må forstås som vitner til en fortidig historie, men som levninger som per definisjon er spredd og fragmentert (Olivier 2011:135).

Til tross for den betydelige innflytelsen *The Origin of Species* har hatt etter sin publikasjon i 1859, var det ikke naturlig seleksjon som var kjernen i Darwins forskning. Han hadde hele tiden vært fasinert av små organismers (f. eks korall og meitemark) egenskap til å skape noe massivt over tid. Naturlig seleksjon var hans måte å rasjonalisere det han hele livet var fasinert av. (Olivier 2011:136)

Hans tilnærming var altså lik Lyells perspektiv på geologi ved at konstruksjonen av fortiden finner sted i samtiden. Repetisjonen av små endringer som resulterer i gigantisk akkumulasjon av materie er til syvende og sist en grunnleggende egenskap ved liv og kommer til syne i samtiden, ikke i fossilene som bare er et fjernt produkt av det. (Olivier 2011:136)

Med andre ord kan fortiden som historie forklares gjennom det som lever i samtiden, ikke det som er igjen etter fortiden, som for oss betyr spor og tekster. Gjennom prosessen som bestemmer de repetitive fenomenene hvor tiden skaper vanene til planter og dyr, det er denne prosessen Darwin studerte. (Olivier 2011:136). Måten vaner regenererte over tid kunne skape noe nytt, med andre ord, det var naturens måte å generere historie. (Olivier 2011:136-137)

Lyell og Darwin åpnet et felt som gjorde det mulig å forstå hvordan verden hadde tatt form. Jordens historie var effektivt et palimpsest, i sin funksjon var det minne inkarnert i ting og veseners materialitet, i deres konformasjon og deres væremåte. Deres konkrete observasjoner om stein, dyr og planter har endret vårt perspektiv på historie. Fortiden er ikke lenger eksklusiv til historie slik som konvensjonell historie vil ha det. Selv om fortiden kan være radikalt annerledes enn samtiden i dens konformasjon, er den ikke fundamentalt annerledes. Den er et produkt av de samme prosessene som generer samtiden. Det er nå samtiden som gjør oss i stand til å forstå fortiden. Som en konsekvens har historie som kunnskap om fortiden også endret seg. Det er ikke lenger fortellingen om rekkefølgen av fortidige perioder, men en ukjent disiplin som betrakter fortiden som en pågående akkumulasjon av minne.

Kapittel 4: Typologi

4.1 Aby Warburg

Aby Warburg var en tysk kunsthistoriker som spesialiserte seg på Renessansen. Han var også schizofren med angst og fobier. Våren 1896 dro han til Arizona og besøkte landsbyene til Pueblo indianerne. Der skrev han at han følte seg som «a seismograph of the soul» (Olivier 2011:150), på grensen mellom sitt jødiske opphav og hans personlige liv i nordlige Tyskland samt hans intellektuelle beskjeftigelse med den italienske antikken og renessansen. Senere skulle han bli drevet mot Amerika for å erfare det han kalte spenningen mellom den instinktive, hedenske naturkulten og organisert intellekt. (Olivier 2011:150). For Warburg eksisterte ikke idéer og tolkinger slik det gjorde for en psykisk frisk person. Å beskrive det gjennom ord og bilder var hans måte å holde vrangforestillingene sine tilbake, holde tilbake den ødeleggende spenningen. (Olivier 2011:151). Under hans foredrag om Pueblo indianerens slangedans i 1923, gjorde han et poeng av å si at det han så langt hadde fortalt, ikke var å betrakte som forskning som resulterte i vitenskapelige konklusjoner. Det var snarere «the desperate confessions of someone seeking redemption from a state in which his attempt at spiritual elevation has been arrested in the compulsion to be connected through a real or imaginary incorporation» (Olivier 2011:151). Han ville unnsnippe de «spenningsfylte vibrasjonene» som fyller virkeligheten, hvor den konvensjonelle delingen som skiller realiteten fra det innbilte, sannhet fra fabrikkasjon ikke har noe fotfeste (Olivier 2011:151). For Warburg var seismografen mer enn en metafor. Når sykdommene hans tok overhånd ble de en realitet (Olivier 2011:150). For han var gal, og han visste det (Olivier 2011:150).

Hans møte med Pueblo indianerne og deres slangedans demonstrerte for han at kulturelle kreasjoner i alle samfunn, både fortidige og samtidige, er seismografiske av natur (Olivier 2011:150). Representasjoner, eller mer spesifikt bilder og former ligger i bunn og er «a biologically necessary product situated between the practices of religion and art» (Olivier 2011:151).

For Warburg var de gamle grekerne og Pueblo indianerne beslektet til tross for distansen i tid og rom. Dette var noe som var uforenelig med konvensjonell kunsthistorie og alle andre historiske disipliner basert på en historistisk tilnærming til fortiden. (Olivier 2011:152). Enda værre var det å hevde at to kulturer, så langt fra hverandre, hvor den ene var primitiv, mens den andre representerte kulminasjonen av sivilisasjon, kunne være beslektet når de var så langt fra hverandre på den sivilisasjonistiske utviklingskurven, men også kronologisk og

romlig (Olivier 2011:152). Postulatet som hadde blitt formulert av Johan Joachim Winckelmann hevdet at det var historie som ga sivilisasjoner eller kulturer sin identitet, de kunne bare eksistere hvis de hadde sitt eget sted i tid og rom (Olivier 2011:152). Warburg kontret dette med radikal kritikk av kunsthistorie og tradisjonell historie generelt. Fra hans perspektiv var disse overfladiske tilnærmingene begrenset til en formell beskrivelse av verkene, ikke annet enn en kommentar på ting sagt eller representert. Den konvesjonelle tilnærmingen til historien om sivilisasjoner var steril fordi den var ute av stand til å forstå meningen bak kunsten fra den fjerne fortid. For han var det intet mer enn tomt snakk presentert som lærdom. (Olivier 2011:152).

Warburg baserte dette på et fenomen som sekvensiell tilnærming til sivilisasjoner hadde en tendens til å ignorere, nemlig vedvarende spor (Olivier 2011:153). Formene og motivene i renessansekunsten hadde ikke blitt imitert og reproduisert fra den klassiske antikken. Warburg insisterte på at det som kom frem i kristen kunst fra 1500-tallet var bearbejdede tema som gikk tilbake til gamle hedenske tider (Olivier 2011:153). I prosessen hadde de fått ny eksistens, et liv etter døden (*Nachleben*). Han hevdet at de var slik kulturer eller sivilisasjoner kommuniserer med hverandre på tvers av tid og rom. De re-evaluerte eller re-komponerte former de hadde til felles (Olivier 2011:153). For til tross for avstanden som skilte dem, hadde de alle vært offer for lignende spenninger. Kulturelle kreasjoner var altså ikke bare å forstå som bilder som var enten enkle eller komplekse, behagelige eller ubehagelige osv. De måtte forstås som deler av en hukommelse som har utviklet seg over sivilisasjonens lange løp. (Olivier 2011:153).

Hans besettelse med å identifisere i de vedvarende sporene i fra det gamle i det nye berører et essensielt aspekt ved kulturell representasjon, eller mer generelt, materielle manifestasjoner, at disse kreasjonene ikke er å tolkes som fysisk bevis, men snarere symptomer. Med dette mente han at greske og romerske skulpturer, renessansemalerier og Pueblo indianernes ritualer uttrykker mer enn den kulturelle identiteten til folkene som lagde det eller den historiske perioden som produserte dem. Det var snarere fordi konvensjonell kunsthistorie tradisjonelt reduserte dem til en representasjon av gruppene som lagde dem at disiplinen har bundet seg selv til steril estetikk. (Olivier 2011:153)

Warburg var ikke så interessert i hva disse kreasjonene representerte, snarere hvilket formål de tjente. For han var kulturelle kreasjoner aldri ubegrunnede. De var generert av spenning mellom to motstridende poler, intellekt og instinkt, tanke og ettertanke eller mer generelt; kosmos i sin naturlige form og sivilisasjon. De kulturelle kreasjonene til en gitt sivilisasjon

har gått forbi tid og formene har overlevd fordi de har tillatt samfunn som produserte dem å formidle disse motstridende kreftene og forsoner dem. (Olivier 2011:154)

Warburg insisterte på at konteksten som slangene var avbildet i var den samme for de gamle grekerne og romerne som for Pueblo indianerne i Syd-Amerika. Det var ikke fordi den kulturelle betydningen var den samme for disse kulturene, men fordi slangeformen var en respons på lik type spenning. (Olivier 2011:154). Det var i denne forbindelsen at hans besøk til Pueblo indianerne ble så viktig for ham. Det rystet hans kunnskap om gresk, romersk og renessansekunst og gjorde han i stand til, som han selv sa, «to distinctly see the identity, or rather the indestructibility, of primitive man, who remains the same throughout all time». (Olivier 2011:154).

De ulike heterogene forurensede kulturelle kreasjonene til en sivilisasjon lever videre så lenge spenningen de er skapt i er aktiv. Når disse kreftene er overvunnet har de mistet sin grunn til å leve, sin *raison d'être*. Ifølge Olivier var det nettopp dette som tok livet av indianerne, eller rettere sagt, det som resulterte i a-kulturasjonen. (Olivier 2011:155).

«As I was walking in the streets of San Francisco, I had a vision of the man who had triumphed over the snake cult and the fear of lightning, the latest of the descendants of primitive man and of the gold digger who had wiped out the Indians. It was Uncle Sam with his top hat, walking proudly down the street in front of a circular, neo-classical building. There was an electric wire strung over his hat: Edison's copper snake that had stolen lightning from nature... The Telegraph and the telephone have destroyed the cosmos. Mythical thinking and symbolic thinking had struggled to bring a spiritual dimension to man's relation to his environment, and made space a place for contemplation and thought. Instantaneous, electric communication has destroyed that space.»

-Aby Warburg (Olivier 2011:155)

4. 2 Typologi

Til tross for at Warburg var kunsthistoriker, hadde han brakt til liv det som en gang var forhistorisk arkeologi dødfødte drøm på 1870-tallet. (Olivier 2011:156). Nemlig møtet mellom forhistorisk typologi og Darwins evolusjonsteori. Allerede på den tiden hadde forhistorikere forsøkt å rekonstruere den evolusjonære logikken bak artefakter og fremkomsten av form som en nødvendighet av en nogenlunde biologisk orden. (Olivier 2011:156).

Gjennom arbeidene til Thomsen og Worsaae, var skandinaviske arkeologer de første som utviklet en kronologi for de kulturelle kreasjonene til de forhistoriske sivilisasjonene (Olivier 2011:156). De bemerket seg slektskapet i morfologi til objekter som er overført og modifisert over tid. (Olivier 2011:156). Tidlig på 1870-tallet dro den svenske arkeologen Hans Hildebrand en parallell mellom den morfologiske evolusjonen av artefakter og den biologiske evolusjonen av levende arter som hadde blitt rekonstruert av paleontologer. I forholdet mellom forhistorie og paleontologi så han prinsippet om kronologisk sekvensering av forhistoriske gjenstander. Han trodde at evolusjonen av tekniske og stilistiske karakteristikk på objekter fra fortiden tillot oss å plassere dem i tid. (Olivier 2011:156)

Entusiastisk skrev han (Hildebrand): «One might call the new stage which arhaeology has entered «the typological stage». Our next task is to establish *types*, to ascertain which of them are characteristic of each region, to search out a type's affinities, and to unfold its history.. Under the combined influence of two factors-practical needs and the craftman's tastes-a great many forms appear, each of which has to struggle for its existence; if one of them succumbs, having failed to find what it needed to exist, another takes its place and produces a new series of forms. If any science at the present needs its Darwin, it is comparative archaeology».(Olivier 2011:156-157).

Tidlig hadde fremkomsten av former blitt ansett som et resultat mellom spenninger som eksisterte mellom behov og oppfinnelser, mellom tradisjon og innovasjon. Hildebrand betraktet overførelsen av karakteristikk som en reprodutiv prosess, en biologisk nødvendighet. Både for gjenstander og levende arter var det bare det som var levedyktig som ble videreført. (Olivier 2011:157).

«The stages during this development [of human civilization] are the types which correspond to the species in the organic world, though not the species as they are now,.. but as they

appear in paleontology, chronologically ordered. However, there is a difference in relation to the paleontological series in that in the culture—historical series one can more clearly distinguish the rise, the culmination, and the fall. From this, it is also clear that the types of cultural objects cannot be so sharply divided as the species in nature at the present day; one finds transitional forms in large numbers, but one gradually learns to distinguish certain forms which have become constant, while others show an uncertain fluctuation.» (Olivier 2011:157)

Som Hildebrand var Montelius overbevist om at som kulturelle kreasjoner var arkeologiske objekter sammenlignbare til levende arter sett som biologiske kreasjoner. Montelius mente at det ikke lenger var nok å beskrive og klassifisere disse objektene, man måtte forstå strukturen til de morfologiske relasjonene som linket disse typene til hverandre og dermed forstå måten disse karakteristikkene blir overført gjennom tid. For han var typologi det metodologiske verktøyet til å konstruere en «formbiologi». Han mente at arkeologi lå hinsides historie i den forstand at disiplinen ikke forsøkte å finne ut av hva som egentlig har skjedd i forskjellige perioder, men snarere å finne ut av hvordan systemet til fortidens materielle kreasjoner var strukturert og hvordan det har endret seg og blitt overført gjennom tid. Igjen var det ikke nok å beskrive og sammenligne, for hvis gjenstander utviklet seg så var det klart at det må være noe som utløser det. (Olivier 2011:158-159).

Oscar Montelius la grunnarbeidet for biologien om arkeologiske kreasjoner, men fortalte aldri hvilke regler man måtte forholde seg til. I motsetning til Hildebrand brukte han ikke teorien om naturlig utvelgelse for å forklare evolusjonen av arkeologiske typer og effektivt røvet den grunnleggende dynamikken i Darwinistisk teori og reduserte den til en energidepravert evolusjonisme. Faktum var at fra slutten av 1800-tallet hadde ingen den fjerneste anelse om hva de skulle se etter. (Olivier 2011:159-160). Selv ikke de mest trofaste forsvarerne av båndene mellom forhistorisk typologi og evolusjonisme klarte å se for seg at livløse objekter faktisk kunne «kjempe» for å overleve. (Olivier 2011:160). Pitt Rivers, Hjalmar Stolpe og Henri Hubert er blant de som på ulikt vis har forsøkt uten hell. (Olivier 2011:160-163).

Årsaken til at disse forsøkene har feilet, er den konvensjonelle tiden som Walter Benjamin karakteriserte som historistisk. For former er det ikke mulig å effektivt redusere de klart manifesterte strukturene av fellestrekk eller slektskap til et enkelt rammeverk. Det ville krevd hundrevis av samme type objekt fordi selv om mønstre og former kan bli gruppert gjennom typer assosiert med spesifikke tider og steder, har det som samler dem ikke plass i tid og rom. Det som samler dem skjer alt på en gang. (Olivier 2011:164). Hver gang en form blir fysisk skapt føyer man det effektivt til en lineær rekkefølge av objekter, mens egenskapene som blir

videreført av eller introdusert av denne formen har fulgt en annen vei og ikke nødvendigvis direkte fortsatt hverandre. Skapelsen av et objekt er ifølge Olivier, alltid en gjenoppginnelse, en som kan bruke den mest arkaiske måten å gjøre ting på selv om den ser tilsynelatende gjennomført moderne ut.(Olivier 2011:165).

4.3 Overføring av egenskaper

Som Stolpe bemerket seg kommer ikke koblingen mellom former fra morfologisk nærhet, men gjennom en dialog som resulterer i at hver nye form finner sin plass. De to motstridende tendensene i denne dialogen er en som er rettet mot simplifisering og standarisering, den andre mot diversifisering og dekonstruering. Fordi former konstant må gjenskapes hver gang de produseres, må de alltid gjenforhandles, hver enkelt med sin egen historie. Det er denne historien som arkeologiske kreasjoner generer dem selv gjennom minne. (Olivier 2011:168).

Dermed villeder vi oss selv når vi forestiller oss at stilistisk evolusjon hviler på kronologisk kontinuitet. Effekten av kronologisk kontinuitet som vi observerer i en hver gitt typologisk sekvens er bare en del av en mer kompleks prosess som utvikler seg hver gang noe skapes. Det er effektivt i disse øyeblikkene at den nye kreasjonens tendenser blir bestemt. Enten det er et objekt eller en struktur kan den bryte med det som var før eller med det som bringer det videre; det kan innovere, solidifisere eller permanent etablere iboende karakteristikk. Skapelsen av nye objekter sanksjonerer valget mellom disse ulike mulighetene som opprettholder typologisk evolusjon. Den kumulative prosessen gir oss stilistisk kapital som kan bli brukt når nye objekter skapes. Stilistisk tid er fundamentalt et spørsmål om videreføring. (Olivier 2011:169)

Det som driver disse «selvbestemmende» fenomenene om typologisk evolusjon er en slags iboende hukommelse (minne) eller memoriseringsprosess som er nødvendig dersom fortiden skal ha en identitet når noe nytt skapes. Fra denne returneringen til fortiden kommer den identiteten til samtidige kreasjoner frem, men også det typologiske slektskapet. Det vi effektivt håndterer er hvordan minne fungerer og hvordan det betyr lite om det er vår egen hukommelse eller minnet som ligger i arkeologisk materiale. Det som er viktig, sier Olivier, er hvordan måten fortiden (det som eksisterer) forhandler med samtiden (det som er nytt). (Olivier 2011:169-170).

Det er to implikasjoner som er viktig i forhold til hvordan hukommelsen evaluerer fortiden. Det første er at tidspunktet hvor en hendelse finner sted ikke nødvendigvis er samme tid hvor en hendelse får mening. Det er et vanlig fenomen for historisk hukommelse. Det kan gå lang tid fra noe skjer til at det blir historisk viktig. Det samme gjelder for arkeologi, et objekt får ikke sin funksjon når det skapes, det er noe blir bestemt over tid gjennom bruk, gjenbruk og resirkulasjon. (Oliver 2011:170).

Den andre er at øyeblikket hvor noe blir anerkjent til å ha en spesifikk mening ikke skjer i samtiden, men gjennom det André Green kaller «retrospection through identity and difference». (Olivier 2011:170). Dette er et viktig poeng, for dersom det er noen sammenheng mellom typologiske karakteristikk innad i en stilistisk sekvens (historisk: dersom det eksisterer en sekvens av hendelser innen en gitt periode), er sekvenseringen ikke resultatet av noen kjede-effekt hvor hver arkeologiske kreasjon eller historisk hendelse er en forlengelse av det som var forgjengeren. Den spontane skapelsen av historie er i hvert tilfelle et resultat av en retrospektiv evaluering av fortiden som i motsetning til hva folk flest tror, ikke skjer samtidig som forhandlingene. Det tar plass et sted i tid som ikke kan bli kronologisk bestemt fordi det ligger et sted mellom fortiden og samtiden, ingensteds. (Olivier 2011:171)

Så når en ny type av et objekt ble skapt i historiske perioder, var ikke skaperne strengt tatt ute etter å skape noe som var et objekt fra deres egen tid. De var fundamentalt opptatt av å gjenskape et konsept, kanskje gjennom å tilpasse objektet nye restriksjoner eller krav fra de objektet fra tiltenkt. De formelle karakteristikkene har akkumulert over tid og blir rekonfigurert hver gang noe skapes. Fordi det som allerede eksisterer blir gjenforhandlet hver gang det skapes at vi sitter igjen med en stor mengde variert respons fra simpel rekonstruering til komplett transformasjon. Det er med andre ord fremtiden som gir fortiden mening. (Olivier 2011:171)

Fra øyeblikket typologisk formasjon som prosess starter blir formene produsert definert i relasjon til hva som har blitt arvet fra fortiden gjennom stilistisk eller typologisk kapital. Disse karakteristikkene blir ikke bare reproduisert, men retrospektivt re-evaluert i forhold til forskjeller og identitet. (Olivier 2011:172) Re-komponeringsprosessen av former som (prosessen) karakteriserer stilistisk og typologisk kreasjon er fanget i et spesielt spenningsfelt og er fundamentalt ustabil. (Olivier 2011:172)

Utviklingen av nye former kan ikke legges fra seg fortiden, enten det er ved å eliminere eksisterende former gjennom å forkaste dem til fordel for noe nytt, eller ved å absorbere dem gjennom reproduksjon i tilnærmet lik form. Hver gang en håndtverker skaper en ny form (verktøy, hus, osv.) blir både noe identisk og ulikt lagt til det allerede eksisterende repertoaret av kreasjoner. Objekter skaper sin egen historie, sin egen typologiske og stilistiske bane ut av den konstante reproduksjonen som vinger mellom variasjon og homogenitet. Dermed er det enkelt å forstå hvorfor former dør ut når de er stabilisert, sier Olivier (2011:172).

Som følge av dette er typologisk tid ikke på vei noe bestemt sted, som også kommer frem av de typologiske evolusjonene av rekonstruerte objekter. Hvert øyeblikk i tid er mer som et uttrykk for potensiale enn det er en kombinasjon av spesifikke typologiske attributter. I den forstand at det ikke er mulig å forutse hvilke egenskaper som kommer til å bli utviklet og hvilke som vil forsvinne. Det er det bare fremtidige typologiske utviklinger som kan gjøre, og denne fremtiden kunne på et hvilket som helst tidspunkt bli noe annet enn det den ble.

(Olivier 2011:172)

Fremtiden til typologiske egenskaper er på en side forhåndsbestemt gjennom at fortiden blir videreført, samtidig som den er ubestemt ettersom identiteten den tillegges vil være bestemt av hva som skjer i etterkant. Når noe har fått sin plass i tid, blitt reproduisert og videreført som nye objekter, får dens fortidige identitet substans. Når nye objekter skapes blir det som en gang var en av mange mulige teknologiske løsninger eller stilistiske innovasjoner, en standard form som korresponderer med konseptet som var søkt. Det som var en av mange blir nå et referansepunkt som er vanskelig å endre i etterkant. (Olivier 2011:172). Denne prosessen leder direkte til barokken, til overutviklingen av morfologiske detaljer på bekostning av helheten som slutter å utvikle seg. Dette hevder Olivier er ikke så mye fordi den har brukt opp eksisterende kapital til en eksisterende stilistisk register, som det er umuligheten til å endre den (Olivier 2011:173)

Under forhandlingsprosessen som involverer innovasjoner introdusert gjennom nye materielle kreasjoner eksisterer det ulike perioder eller epoker som avhenger av forholdene som re-evalueringen av fortiden i samtiden eksisterer i. Det forklarer hvorfor Barokken (jfr. Olivier 2011:167 Om Henri Focillon) kommer til slutt når den stilistiske eller typologiske kapitalen har begynt å minske. Det forklarer også hvorfor det generelt ikke er noen stilendringer i barokken-som er en form for over-akkumulasjon-det er en indikasjon på at et stilistisk eller typologisk system har nått sine grenser og ikke lenger er i stand til å på nytt transformeres. (Olivier 2011:173)

De arkaiske stadiene er karakterisert av en bred rekkevidde av typer og egenskaper, mens de klassiske fasene i kulturer ser så tilsynelatende standardisert og kjedelig ut. Igjen ligger nøkkelen i forhandlingene mellom samtid og fortid som skjer i hvert typologisk øyeblikk; med andre ord i skapelsen av et nytt objekt. Objekter er ganske enkelt gjentagelsen av denne prosessen, «its inscription within matter». (Olivier 2011:173). Dette, sier Olivier, forklarer hvorfor den typologiske banen til objekter er så irregulær. Den er preget av etterfølgere som alle er ulike hverandre, fordi de er individuelt unike. (Olivier 2011:173)

Som Freud sa: «an individual life is composed of a series of «innumerable I's», each of them distinct». Olivier 2011:173

Som sagt så finner ikke forholdet mellom fortid og samtid sted i samtiden, men møter hverandre i en «tid utenfor tid». Når samtiden blir lagt over fortiden produserer den kronologisk kontinuasjon eller historisk bane i en tid utenfor tid. Det er på grunn av dette at formenes tid ikke er lineær, hvorfor den ikke er et resultat av en direkte kronologisk sekvens av morfologiske (Olivier 2011:173) innovasjoner. (Olivier 2011:174)

Når nye hus bygges, eller gamle hus renoveres, er det fremfor alt fordi det er der folk ønsker å bo. På lik måte når nye landbruksområder blir planlagt, er det fordi de fortsatt er ment til landbruk. Slik fungerer konfronterer altså fortiden samtiden når noe nytt skapes. Dette motstridende forholdet generer historie. Med andre ord er det spenningen som gjør det klart at en identitet har blitt videreført, paradoksalt nok er det først når en generelt uventet assosiasjon av elementer av disse okkuperte rommene bringer frem kontinuiteten. (Olivier 2011:174)

Historie under progress er usynlig for oss. Både som historisk fenomen og kunnskap om fortiden, tar historie form når hendelser som er fundamentalt usammenhengende kommer sammen og gir relasjon til disse. (Olivier 2011:174). Det er glemsel og fravær som skaper oppholdet som er nødvendig for at de skal komme sammen, det er tomrommet som gir mening. (Olivier 2011:174)

Det Olivier ønsker å utfordre sier han er «the very nature of historiography of archaeology, along with a certain conception of time and historical evolution whose impact on the way in which we deal with artifacts has already been noted» (Olivier 2011:108). Historikeren og filosofen Michel de Certeau har sagt at «historiography is in effect a narrative that serves.. to make a point» (Olivier 2011:108). Men hva betyr egentlig dette og hvordan kommer dette frem? Olivier mener at historiografi plasserer hendelser i en narrativ kontekst som supplerer den interne logikken, den tilsynelatende selvinnlysende sekvensen av historiske fakta som gir sammenheng til den historiske demonstrasjonen tilsynelatende et resultat av den historiske øvelsen. For Olivier er dette intet mer enn argumentasjon. Videre hevder han at historiografi utøver vold mot historiske fakta for å støtte opp poenger til forfatteren selv som akademiker eller til det vitenskapelige miljøet han eller hun tilhører. (Olivier 2011:108).

Michel de Certeau har sagt at historiografi er bygd på lineær tid med en serie sekvenser som leder mot den tiltenkte mottakeren, det vil si, leserens samtid.(Olivier 2011:108).

Historiografi, sier Olivier, med dens lineære perspektiv som vi vet har mangler, sanksjonerer

ikke bare disiplinens nåværende situasjon, men mer spesifikt de gruppene som dominerer disiplinen og de som er eller aspirer til å en autoritet på sitt felt. Dette er årsaken til at arkeologisk historie apellerer til de som søker historisk legitimasjon for sin oppfattelse av disiplinen (Olivier 2011:108-109). Men denne tilnærmingen sier ingenting om disiplinens faktiske historie i den forstand at den ikke sier noe om effekten tid og varighet har hatt på måten metoder og praksis har utviklet seg (Olivier 2011:109). For å gjøre dette må vi i følge Olivier vekk fra den lineære sekvensielle, tomme, historistiske tiden og over til en «tid fylt av nåhet» som er særegen for arkeologisk tenking (Olivier 2011:109).

Michel de Certeau har vist at historiografisk diskurs er basert på et skille som strengt tatt er vilkårlig. En separerer samtiden fra fortiden ved å posisjonere samtiden som et utgangspunkt hvor forskning utføres, mens på den andre siden har du fortidige hendelser som er offer for historiografiske studier og er nøkkelen til å pusle sammen fortiden til «hva som egentlig hendte». (Olivier 2011:109). Men vi vet det ikke er slik det fungerer. For Olivier er behovet for en sann eller objektiv historie nok bevis for at fortiden fortsetter å hjemseke nåtiden på lik måte som vi vet at de altomfattende manifestasjonene av denne søken etter sannhet har ledet til tusenvis av utgravinger, publikasjoner og samlinger. Her, som ute i felt, er nåtiden full av spor etter fortiden og samspeillet mellom deres varighet er langt mer viktig enn de faktiske hendelsene. (Olivier 2011:109). Gjennom å fokusere på varighet mener Olivier vi begynner rive ned muren som skiller seg samtiden fra fortiden. I kraft av dette er det mulig å gå bort i fra tradisjonell historiografi og plante våre røtter i en tilnærming som krever at vi lytter til forvrengte ekko fra fortiden i samtiden (Olivier 2011:109).

Med hendelser på en side og varighet på den andre siden operer vi strengt tatt med to motstridende måter å fordele «the space of memory». Med andre ord, med å oppfatte forholdet mellom fortiden og samtiden. (Olivier 2011:109). Han (Olivier) mener vi må dra denne distinksjonen så langt det er mulig. Ifølge Olivier har vi her to antitetiske syn på tid og historie gjennom disipliner hvor tid spiller integrert rolle og som erkjenner tilstedeværelsen av fortiden i samtiden (som psykoanalyse og per definisjon arkeologi) og andre disipliner basert på hendelser som fremstiller den samtidige eksistensen mellom fortid og nåtid som objektivt som umulig (historiography så vel som tradisjonell historie og arkeologi) (Olivier 2011:109-110).

4.4 Svakheter

Arkeologer har et matematisk verktøy til å bestemme til en viss grad hvilke kombinasjoner av typologiske eller stilistiske egenskaper som ligner på hverandre: seriering (Olivier 2011:164). Når det blir brukt på et omfattende materiale tillater metoden oss å observere hvordan arkeologiske typer utvikler seg over tid. På en større skala tillater det oss å følge endringene i kombinasjonene av typer som identifiserer distinkte perioder i sekvens. Allikevel har denne metoden stor fallhøyde når den blir brukt i arkeologisk kontekst. Vi vet nemlig ikke nøyaktig når de ulike typene hadde sin opprinnelse. Siden de ikke har noe bedre å arbeide med må forskerne anta at rekkefølgen disse typene følger hverandre korrespondere med dens faktiske kronologiske rekkefølge. (Olivier 2011:164).

Matematikeren Bruno Wirtz og arkeologen Laurent Olivier utførte et eksperiment i likhet med «Millie's Camp» eksperimentet. (Olivier 2011:164). De utsatte en serie objekter, gruelamper, for en variasjon av sekvenserende kalkulasjoner for å sammenligne resultatet med de faktiske fabrikkasjonsdatoene. (Olivier 2011:164-165)

Disse gruelampene var en essensiell del av utstyret under den industrielle revolusjonen og var designet av den britiske kjemikeren Humphrey Davy som tidlig på 1800-tallet isolerte flammen fra luften på utsiden av lampen slik at den ikke kom i kontakt med gasser i gruvene og førte til eksplosjoner som var vanlig i de første stadiene av den industrielle revolusjonen. Siden lampene var en så viktig del av arbeidet i gruvene og sikkerheten som medfulgte var produksjonen av disse lampene under streng teknisk kontroll som effektivt begrenset antallet deler. Det grunnleggende prinsippet bak lampene var likt, de bestod av en beholder for olje, veke og lysreflektor. Med dette tatt i betraktning forventet de ikke å finne så mange variasjoner og at endringene dermed skulle komme klart frem, men der skulle de ta feil (Olivier 2011:165).

Det ble fort klart at et fundamentalt brudd eksisterte mellom raten som endringer ble introdusert og den virkelige kronologiske tiden. Etter noen innledningsvis tentative år, inkorporerte lampene som ble produsert på 1850-tallet dristige innovasjoner man ikke hadde forventet å se før på 1880-tallet dersom fremgangen hadde skjedd med en stabil rate. Dette tidlige utbruddet av innovasjon ledet til en rekke varierte lamper frem til 1880-tallet hvor det begynte å standardisere seg. De siste 20 årene frem til 1900-tallet utviklet de seg senere enn den virkelige tiden, mens de ti første årene av det 20. århundret så man på ny vekst av innovasjoner takket være oppkomsten av nye teknikker for brennende olje for så å slakke av

igjen. Fra starten av 1900-tallet og frem til de siste lampene ble produsert på 1960-tallet i Øst-Europa var de relativt like (Olivier 2011:165). Irregulariteten til typologisk tid gjorde det umulig for dem å plassere lampene i kronologisk rekkefølge og kalkulasjoner gjort på basis av stilistisk nærhet hadde en tendens til å gruppere dem etter formell likhet som betyr at typer fra forskjellige tider ble plassert i perioder som ikke eksisterte. (Olivier 2011:165).

De erfarte det samme når de så på de tekniske karakteristikene. Igjen sammenlignet de rytmen hvor de utviklet seg mot virkelig kronologisk tid. Mens noen tekniske funksjoner kom brått, forsvant de like fort, andre tok lenger tid før de ble innført og forsvant, mens andre begynte å visne bort bare for å komme sterkt tilbake og utvikle seg videre før de også skulle falle bort. Ved hvert eneste punkt skulle variasjonen produsere en variabel som de statistiske kalkulasjonene ikke kunne ta forebehold mot. (Olivier 2011:166)

Studiet av disse lampene viste at det ikke er mulig å samtidig plassere et objekt i virkelig tid (dato) og typologisk eller arkeologisk tid (datering). Henri Bergson påpekte at den konvensjonelle måten vi representerer historie på ignorerer dualiteten til tid som er like mye varighet som det er endring. Til enhver tid peker tiden mot to retninger samtidig: mot fremtiden gjennom kontinuerlig oppkomst av det som er nytt og endrer det som allerede eksistere, og mot fortiden og dens kontinuerlige akkumulasjon av «det som allerede er» som øker mengden av det som er gammelt. (Olivier 2011:166)

Vår konvensjonelle oppfattelse av tid innebærer at hver epoke har sin egen spesifikke tid ulik noe annet, men dette tar ikke i betraktning det andre aspektet av tid konstituert av varighet. Med andre ord, det er som om det til enhver tid har eksistert, i en gitt gruppe typer, en bred rekkevidde karakteristikk som tillater et enormt mangfold av påfølgende typologiske baner (det vil si av mulige fremtider eller historier). Først når tendenser begynner vise seg er vi i stand til å retrospektivt skille de evolusjonære banene som det. (Olivier 2011:166)

Kapittel 5: Samtidsarkeologi

5.1 Sovjetiske krigsfanger

Fig. 1 En soldat fra Den Røde Armè tatt til fange av tyske styrker

5.1.2 Historisk bakgrunn: Vernichtungskrieg

Holocaust er opprinnelig et greskt ord for *"fullstendig brent"*, brukt i forbindelse med brennoffer. I dag forbinder vi det med folkemord av etniske, religiøse, politiske og seksuelle folkegrupper under 2. verdenskrig, ledet av det nasjonalsosialistiske Tyskland med Adolf Hitler i spissen. Hans raseideologi kostet ca. 5.8 millioner jøder livet (Porter 2010:19). Men de var langt i fra de eneste som ble rammet av raseideologien til Hitler og Nazi-Tyskland. Også slaver, sigøynere, homofile og Jehovas vitner var blant dem det fikk katastrofale følger for (Porter 2010:20). Av disse var det nok slaver som generelt ble hardest rammet. For fra nazistenes *"Weltanschauung"* (verdensbilde) var både jøder og sovjetere essensielt det samme. De var *"Untermensch"* (undermennesker). Under 2. verdenskrig var det Tyskland og Sovjet-Unionen som led de største tapene (Panikar 2010:150). De sovjetiske tapene mot tyske styrker under 2. verdenskrig er mildt sagt enorme. I etterkrigstiden under Josef Stalins styre, ønsket man ikke at vesten skulle få vite hvor store tapene var.

Tallet ble innledningsvis satt til ca. 7 millioner omkomne, mens vestlige estimater varierte mellom 10-15 millioner. Under Nikita Sergejevich Khrushchevs styre ble det allment akseptert at 20 millioner var mer nøyaktig (Porter 2010:19). Det er bemerkelsesverdig at av disse 20 millionene omkomne så var bare halvparten av disse soldater, mens minst 10 millioner var sivile som døde under tysk okkupasjon. Av disse 10 millionene sivile så anslår man at opp mot 2 millioner av disse arbeidet seg til døde som slaver (Porter 2010:19-20). Det nøyaktige antallet er uklart, men om man bruker tallene til Soleim (2009) så omkom ca. 3.3 millioner av de ca. 5.7 millionene krigsfangene i tysk varetekt under krigens løp (Soleim 2009:16 jf. Panikar:2010:150). Det må presiseres at dette i utgangspunktet kun handler om krigsfanger, altså soldater. Frivillige og sivile tvangsarbeidere og generell sivil befolkning er generelt sett ikke en del av disse tallene, selv om det noen ganger er uklart hvordan de har blitt definert og som følge av dette kan man nok ikke utelukke at også deler av de sistnevnte har blitt innlemmet i disse tallene. Når man ser disse enorme tallene er det ikke rart at Stalin kom med sin velkjente uttalelse som har blitt sitert i en hver krigssituasjon senere; *en manns død er en tragedie, mens millioner er statistikk* (Porter 2010:19).

Hitler oppfattet bolsjevismen som jødedommens forsøk på å oppnå verdensherredømme (Soleim 2009:23-24). Han mente ledelsen i Sovjet-Unionen var en *"jøde-bolsjevisk klikk"* som representerte alt nazistene hatet (Soleim 2009:23-24, Porter 2010:23-24). Hitlers kamp mot Sovjet-Unionen ble i så måte en *"Vernichtungskrieg"* (fornektelseskrig). I løpet av de første dagene under oppholdet i leirene på øst-prøyssisk territorium i 1941, fikk den ukrainske fangen Ivan Denisov oppleve dette på nært hold. Han forteller at tyskerne gikk langs oppstillingslinjen og ba de holde frem hendene. De som hadde træler i hendene var ansett som arbeidere og fikk stå. De uten derimot, *"intelligentsiaen"*, var ansett som en trussel mot *"Das Reich"* og ble ført bort, for så å bli skutt foran de gjenværende (Soleim 2009:17). Selv forstod han tyskernes tale, men holdt dette skjult fordi han fryktet å bli gruppert med de utdannede og dermed henrettet (Soleim 2009:17). Feodisy Maximovich Khotyachuk som ble tatt til fange i Ukraina i august 1942 og sendt til leiren i Hammerstein sier kanskje dette best: *"De så i oss, først av alt, en politisk fiende som truet eksistensen av deres nazistiske regime"*. (Soleim 2009:17).

Fig. 2 Massehenrettelse ved Vinnitsia, Ukraina

Også Hitler selv var klar på dette. Når han holdt en tale for mer enn 200 høyere offiserer ved hærens overkommando uttalte han at kommunismen var en enorm fare for deres fremtid og at ”en kommunist er ingen kamerat verken før eller etter slaget. Dette er en utrydningskrig” (Soleim 2009:18). Dette utsagnet kan sies å gjenspeile hans frykt for at det skulle dannes kameratskap mellom tyske og sovjetiske soldater (Soleim 2009:18). For krigen i øst skulle drives med helt andre midler og med mer brutalitet enn krigen i vest. Alle kommandanter måtte overvinne sine egne personlige skrupler. Alt var tillat og ingen regler gjaldt i denne krigen ”som var ulik alle andre kriger” i følge Hitler (Soleim 2009:18). Etter denne talen skal generalstabssjef Franz Halder ha notert i krigs dagboka at dette var to ideologiers kamp om verdensherredømme og at kampen mot Sovjetunionen dreide seg om en tilintetgjørelse av de bolsjeviske kommisærer og den kommunistiske intelligentsia. Den nye staten skulle være sosialistisk, men uten egne intelligentsia. Med dette var det en rettsløshet etablert og det var fritt fram for Wehrmacht. (Soleim 2009:189). For planen var å ”rydde plass” slik at tyskerne hadde ”*Lebensraum*” når koloniseringen begynte (Porter 2010:31). Kommisærer og NKVD-folk var å betrakte som forbrytere og behandles deretter (Soleim 2009:18). Disse skulle identifiseres og fjernes, i tråd med tyske retningslinjer, fra de andre fangene for å forhindre spredning av propaganda. Ideelt sett skulle dette skje ved samlesteder for fangene, og senest i gjennomgangslairene (*Durchgangslagern*) (Soleim 2009:19-20). For fienden var ikke utelukkende Den Røde Armè soldater, men også sivile innenfor forvaltning og partiorganisasjonen innenfor okkuperte områder (Soleim 2009:19). Dette reflekteres i komissar ordren fra 6. juni 1941 hvor kommunister og jøder skulle bli skutt etter avhør (Porter 2010:28). Dette inkluderte også alle menn uten uniform i alderen 15-65 år som risikerte henrettelse eller å bli sent til leirene som partisaner (Porter 2010:20). Da dette ble kjent for den Røde Armè fikk det utilsiktede konsekvenser. Moralen økte i likhet med motstanden til mot å overgi seg. Den 6. mai 1942 ble ordren opphevet etter oppfordring av bl. a Claus von Stauffenberg.

Fig. 3 Henrettelse av Hviterussiske partisaner

Fig. 4 *Wir sind partisanen und haben auf deutsche Soldaten geschossen*” Vi er partisaner og har skutt mot tyske soldater

5.1.3 Livet i fangenskap

22. juni 1941 startet Tyskland gjennomføringen av ”Operasjon Barbarossa”, som var kodenavnet for invasjonen av Sovjet-Unionen. Som nevnt tidligere skulle dette utvikle seg til å bli en særdeles brutal krig. I løpet av tiden frem mot februar 1945 ble det tatt et enormt antall krigsfanger. Hele 5.7 millioner soldater tatt til fange og bare 2.4 millioner så krigens slutt. Det vil med andre ord si at 3.3 millioner soldater tok sitt siste åndedrag i tysk fangenskap. (Soleim 2009:16)

Under krigens innledene faser ble ikke krigsfangene benyttet til arbeid og det var heller ikke planlagt (Soleim 2009:29). Tvert om hadde Hitler gitt forbud mot å benytte sovjetiske krigsfanger som arbeidere i Tyskland⁴ (Soleim 2009:29). I henhold til ”Generalplan Ost”⁵ ble de tvunget til å gå hundrevis av mil til ulike Dulag (Durchlager), transitt leire, hvor de fikk erfare tyske sorteringsprosedyrer, før de ble sendt videre. Wehrmacht hadde som prinsipp og ikke å la fangene benytte seg av transportmidler i frykt for at de skulle "forurense" dem (Porter 2010:20). Underernært, syke og utmattede var det mange som falt om langs veien. Dem som ikke klarte å reise seg opp igjen ble regelrett henrettet. Under sin rettsak i Nuremberg hevder General Jodl at de eneste fangene som ble skutt var *".. ikke de som ikke kunne, men de som ikke ville gå"* (Porter 2010:21). Hvorvidt dette er sant eller ikke er vanskelig å forholde seg til, men det kan i alle fall sies at det var varierende praksis blant

Fig. 5 Sovjetiske soldater i tysk fangenskap

ulike troppene og kommandørene. Soldaten Nikolai Obrynba som hadde blitt tatt til fange ved Vitebsk forteller: *".. Whenever we halted, thousands of those dying from hunger and cold remained or they collapsed as we marched along. Those still alive were finished off by soldiers wielding submachine guns. A guard would kick a fallen prisoner and, if he could not get up in time, fired his gun. I watched with complete horror as they reduced healthy people to a state of complete helplessness and death"* (Porter 2010:21)

De som falt under marsjen kan kanskje sies å være blant de heldige. For de som overlevde ventet en langt verre skjebne. Det fantes ingen brakker eller noen form for husly i leirene de kom frem til, bare åpne områder omringet av piggtråd. De lå ute i all slags vær og når vinteren kom og temperaturen kunne krype så langt ned som $-30\text{ }^{\circ}\text{C}$, om ikke mer, sier det seg selv at mange frøys i hjel. (Referanse fra Narmo?. Finn Soleim 2009:31-33 mm). I en "myte" tilknyttet en teglsteinsovn i fangeleiren på Trondenes og brenning av døde fanger, forteller Major Heien om 110 fanger som frøs ihjel i løpet av en natt vinteren 42/43 (Narmo 2013:10-11). Det kontroversielle ved denne myten ligger ved ovnen, om den faktisk var blitt brukt til brenning av lik eller ikke. Statistikk fra yr.no viser en gjennomsnittstemperatur den vinteren (februar) på $-10,3$ grader celsius, og er rangert som den fjerde kaldeste vinteren siden 1900. Med tanke på leirens form denne perioden er det ingen grunn til å tvile på at 110 dårlig kledde fanger i dårlige brakker frøs ihjel i løpet av en natt.

Ernærings situasjonen deres var langt i fra det man kan kalle tilfredsstillende. Kommandanten i Stalag 318 (Polen) merket seg hvordan *"disse forbannede undermenneskene hadde blitt observert spise blomster, gress og rå poteter. Når de ikke kunne finne noe annet spiselig i leiren tydde de til kannibalisme"* (Porter 2010:21). En ungarsk offiser beskrev leirene som følger: *"Bak piggtråd var det titusenvise av fanger. Mange var i ferd med å segne om. Ansiktene deres var innskrunpet og øynene deres sank inn i skallen. Hundrevis døde hver dag og de som hadde krefter igjen dumpet likene deres i grøfter"* (Porter 2010:21-22). Noen kannibalisme ble etter hvert et vanlig fenomen i fangeleirene.

Fig. 7 Utsultede krigsfanger

Fig. 6 1941 ved østfronten. Delvis konsumert mann

Også Goering spøkte med dette og han skal ha fortalt en diplomat at "*..i leirene for krigsfangene (de sovjetiske), etter å ha konsumert alt spiselig, inkludert skosålene sine, begynte de å spise hverandre. Det som var mer alvorlig var at de på et tidspunkt også har spist en vakt*" (Porter 2010:22). I en annen leir skal et tysk vitne ha observert hvordan fangene kom over en død hund og "*rev den i stykker med bare hendene og stappet lommene fulle med innvoller*" (Porter 2010:22). Tyskerne valgte i stor grad å tolerere denne nedverdigelsen av de sovjetiske fangene, for så å vise det frem til sitt eget folk som noe typisk for disse undermenneskene som aldri kunne bli som en vestlig mann (Porter 2010:22).

De som overlevde transporten, dårlige forhold i leirene og lite til ingen mat, kan heller ikke kalles heldige. For mange ventet bare en fremtid som forsøkskaniner. Kommandanten for Auschwitz, Rudolph Hoess, ble mot slutten av 1941 tildelt 10, 000 fanger for å bygge Birkenau komplekset. Når sommeren kom var det bare et par hundre igjen. I memoarene sine forteller han hvordan disse utsultede og forvirrede fangene hadde forsøkt å arrangere en masseflukt da de innbilte seg at de skulle bli gasset. Disse fangene som bygde Birkenau skulle senere bli offer for de første eksperimentene med bruk av ugressmiddelet Zyklon B. (Porter 2010:25). I andre leire som Stalag 310, døde 12 fanger mens en Dr. Berning eksperimenterte på dem, mens andre historier forteller om hvordan fanger ble skutt med ekspanderende kuler for å studere effekten (Porter 2010:25).

De dårlige forholdene i leirene og det store antallet døde i fangenskap kan ikke ene og alene skyldes at det ble tatt et langt større antall fanger enn antatt i løpet av de første månedene av Operasjon Barbarossa. Tvert om hadde tyske strateger antatt at de ville ta et enormt antall krigsfanger. Tidlig i 1941 hadde Wehrmacht kalkulert med å ta 2-3 millioner fanger de første månedene av krigen, og at om lag en million ville bli tatt i løpet av de første ukene, noe som skulle vise seg å være et veldig presist estimat (Porter 2010:23). Under en konferanse for statssekretærer (GSS Porter 2010:23) i Berlin mai 1941, ble det avgjort at provisjoner til Wehrmacht og Tyskland skulle prioriteres og "*som et resultat av dette vil millioner av folk med sikkerhet sulte ihjel*". (Porter 2010:23)

5.1.4 Krigsfanger som arbeidskraft

I løpet av høsten 1941 begynte Hitler å innse den økonomiske realiteten av krigen og ga tillatelse til bruk av fangene som arbeidskraft. Som et resultat av dette ble det 5. august 1941 gitt tillatelse fra Goering til å benytte seg av 20 000 sovjetiske krigsfanger i Norge som arbeidskraft (Porter 2010:25). Denne avgjørelsen medførte noen endringer for de sovjetiske krigsfangene. De skulle nå motta samme rasjonene som de andre fangene fra med annen nasjonalitet med unntak av kjøtt og fettholdig mat som de skulle få halvparten av (Porter 2010:25). Selv om det fortsatt foregikk, så ble ikke fangene lenger tvunget til å masjere til leirene. Tvert om ble det forbudt å transportere dem i åpne konvoier, selv om dette ikke nødvendigvis var en bedre løsning for alle. En fange på vei til Stalag 304 (Tyskland) fortalte om sin opplevelse under transport. *"Forholdene i vognene kan knapt beskrives med ord.. skader blødde og alt ble svart. Menn døde i hver vang. De døde av blodmangel, tetanus (stivkrampe), blodforgiftning, eller sult, tørst og kvelning samt andre mangler. Denne inhumane prøvelsen forgikk i 10 dager. Reisen nådde sitt endepunkt. Ved ettermiddagstider ble mennene lastet av. De døde ble kastet på perrongen".* (Porter 2010:25)

Etter avgjørelsen om å benytte seg av krigsfanger som arbeidskraft ble det også tillat for arbeidende fanger, i individuelle tilfeller, å motta proviant fra den tyske hæren, mens ikke-arbeidende fanger skulle av prinsipp sulte. Feltmarskalk Göering var klar over den generelle matmangelen og foreslo at fangene kunne få tillatelse til å supplere dietten sin med f. eks katter (Porter 2010:26). Til dette svarte "The Ministry of Food": *"Dyr som ikke vanligvis blir konsumert, vil aldri gjøre mye for å tilfredsstille behovet for kjøtt. Rasjonene for russerne må baseres på hestekjøtt og kjøtt som inspektører stempler som uegnet for menneskelig konsumpsjon"* (Porter 2010:26). Gabriel Temkin, tatt fange i 1942 minnes sin tid i fangenskap på følgende måte: *"Alt vi fikk å spise var en vannete suppe med biter av råttent kjøtt, en diett som bokstavelig talt tilintetgjorde oss. Det var kjøtt fra døde hester som hadde ligget langs veikantene siden de tyske luftangrepene i den første uken av juli som nå ble vårt levebrød. Hestene, deres svulmende mager og åpne sår fulle av hvite mark og andre parasittiske ormer ble samlet inn av fanger langs de nærliggende veiene".* (Porter 2010:26)

Den dårlige matsituasjonen sammen med en rekke andre faktorer førte til at det herjet mange epidemier blant fangene, deriblant tuberkulose, lungebetennelse og tyfus. De fleste kommandantene hadde lagt ned forbud for lokalbefolkningen mot å gi mat til fangene.

Vinteren 1941 tilbød Røde Kors å levere nødvendig medisinsk hjelp og utstyr, men Hitler personlig avviste tilbudet. Istedenfor begynte Wehrmacht å skyte eller forlate syke og døende

i kulden for å dø. (Porter 2010:26-27). For fra tyskernes side hadde ikke de sovjetiske krigsfangene noen rett til human behandling. I ordrene som gikk ut til Wehrmacht før starten av Operasjon Barbarossa, 16. juni 1941, ble det presisert at sovjetiske krigsfanger ikke skulle behandles som medsoldater, men som undermennesker som hadde mistet all rett til behandling, som følge av Genève-konvensjonen. Bakgrunnen for dette er Tysklands tolkning av avtalen. Både Sovjet-Unionen og Tyskland hadde begge forpliktet seg til å observere konvensjonen, men bare Tyskland signerte avtalen (Soleim 2009:10, Panikar 2010:150). Dette skulle senere være Tysklands begrunnelse for å ignorere den når det kom til behandlingen av sovjetiske krigsfanger (Panikar 2010:150). Til tross for at situasjonen endret seg noe da de fikk en viss verdi som arbeidsdyr, var det denne holdningen som skulle gjelde ut krigen. (Soleim 2009, Porter 2010:27, Panikar 2010:150)

5.1.5 Historisk bakgrunn: Avslutning

Den vest-europeiske misnøyen med de øst-europeiske "andre" er noe som går tilbake til opplysningstiden (Larry Wolff *Inventing Eastern Europe*) (Porter 2010:26-27). De ulike holdningene mot øst-europeere i forhold til vest-europeere er noe som kommer klart til syne om man ser på forholdet mellom de ulike okkuperte områdene og deres folkegrupper. Av de 5.7 millionene sovjetiske krigsfanger, døde 3.3 millioner av dem i fangenskap (nærmere 60%). Til sammenligning døde 4% av de angloamerikanske fangene under sitt opphold i de tyske leirene. Nå skal det vel nevnes at under japansk fangenskap var dødelighetsraten for de angloamerikanske fangene 27%, men fortsatt ikke halvparten av hva som var realiteten for de sovjetiske (Porter 2010:26-27). I Vesten fikk de franske fangene tillatelse til å motta forsyninger fra de tyske reservelagrene, mens allierte offiserer ved Colditz fikk motta Røde Kors pakker med forbehold om at de ikke delte med de sovjetiske fangene. En russisk fange, B.V. Veselvkii husker hvordan *"De engelske fangene ble holdt under tilstrekkelig gode forhold. På dagtid spilte engelskmennene fotball, rugby og andre slitsomme aktiviteter.. de ble matet med varer (foodstuffs)" fra Røde Kors"* (Porter 2010:27) Det dannes et bilde om en helt annen realitet enn for de sovjetiske fangene som til nød fikk måneder gammelt fordervet kjøtt og ble herjet av ulike epidemier osv. (Porter 2010:27)

Av alle Hitlers avgjørelser er invasjonen av Sovjetunionen noe som bærer hans personlige preg, som han selv så det, kulminasjonen av hans karriere (Porter 2010:23). Dette reflekteres også i Mein Kampf hvor han uttrykker sin rase- og sosial darwinistiske politikk og snakker om å invadere Russland for å rydde plass for fremtidig kolonisering for den ariske mesterrasen (Porter 2010:23). Krigen mot Sovjetunionen var i så måte en Vernichtungskrieg,

en krig med mål om total utryddelse (Porter 2010:23). Disse holdningene mot slaverer kommer også til syne om man ser på hvordan den sivile befolkningen ble behandlet. De ble nådeløst utnyttet, men istedenfor å bli stilt for en militær domstol slik internasjonalt lovverk tilsa, så hadde de tyske troppene tillatelse til "*å forsvare seg nådeløst mot enhver trussel fra den fiendtlige sivile befolkningen*" (Porter 2010:27). Til tross for denne generelle linjen var det også forskjell på folk og raser. Dette kommer tydelig frem om man sammenligner med andre okkuperte land som Frankrike. I juni 1940 kom en ordre til tyske tropper i Frankrike som advarte mot mishandling av franske fanger, men også kriminell oppførsel mot den generelle befolkningen. Overgrep som plyndring og voldtekt kunne straffes med døden, men det var sjeldent. Tyske soldater i Frankrike skulle i teorien betale kontant for alle innkjøp og skulle ikke blande seg i det kulturelle livet til den høyere klassen (Porter 2010:27-28). I Russland ble seksuelle overgrep som voldtekt sett på som mindre krenkelser mot en lavere rase eller fraternisering og straffene var langt mildere eller ikke-eksisterende. Mens tyske tropper i Frankrike hadde forbud mot å "leve av landet", viser dokumenter at plyndring, inkludert meningsløs slakting av husdyr var modus operandi for Wehrmacht i Russland. (Porter 2010:27-28)

5.2 Samtidsarkeologi

Ettersom arkeologi arbeider med fortiden tror mange at det nødvendigvis betyr eldgamle ting. At mange arkeologer ikke er interessert i moderne artefakter er en ting, men problemet kommer når man drar en kronologisk linje for å skille det som er arkeologiens felt og det som ikke er det. De siste 50 årene har disiplinen åpnet for å inkludere nyere epoker. I Frankrike ble middelalderarkeologi anerkjent på 1970-tallet. Etter mye kontroversitet skulle også «moderne arkeologi» (1500-1700-tallet) bli et legitimt felt i 1990 i etterkant av utgravningene ved Grand Louvre. I slike tilfeller fortsetter gjerne eksperter å diskutere legitimiteten til en disiplins ekspansjon til nye felt, selv når disse feltene arbeides med og produserer resultat. Men når man systematisk begynner å dokumentere arkeologiske data ser man at artefakter fra moderne og samtidige perioder er en integrert del av eldre lokaliteter og at det generelt blir umulig å avfeie dem som inntrenging eller et resultat av omroting. Olivier mener standard arkeologisk praksis må revurderes på grunnlag av endringene lokaliteter har gjennomgått i nyere tid ikke kan ekskluderes fra deres langsiktige (langvarige) historie. Nylig fortid og samtid er bare deler av en sekvens som naturlig har blitt lagt på sine forgjengere, enten gjennom å ekspandere lokaliteter eller artefakter med ny materie, eller gjennom transformasjon av fysisk utseende. (Olivier 2011:54)

Fundamentalt er disse transformasjonene en del av en lang historie av steder hvis opphav vanligvis går tilbake til forhistorisk tid. Å fornekte den arkeologiske identiteten til samtiden, «contemporary past», sier Olivier, er ganske enkel estetisk eller historiske fordommer som ikke har basis i artefaktenes natur. Samtiden er fundamentalt arkeologisk, på samme måte som alle andre perioder i fortiden er det. Om ikke annet kun fordi samtiden er deres historiske forlengelse. (Olivier 2011:55)

Det finnes allerede lokaliteter som representerer denne spirende samtidsarkeologien. Mange av disse lokalitetene er relatert til verdensomfattende konflikter som 2. verdenskrig. For eksempel er Auschwitz regnet som en essensiell del av de materielle vitnene til Holocaust, Hiroshima er på UNESCO's verdensarvliste og Oradour-sur-Glane i Frankrike er bevart som et vitne om nazistenes barbariske oppførsel. Disse lokalitetene er mer enn påminnere om fortidige hendelser, de er fullverdige arkeologiske lokaliteter ved at bevaringen av dem opprettholder det materielle minnet av fortiden de tilhører. (Olivier 2011:55)

Her ligger også problemet, sier Olivier. Forsøk på å bevare lokaliteter som har vært vitne til nyere historie har gjort det klart at fra et arkeologisk ståsted har ikke disse noen fast plass i

fortiden. Fundamentalt er bevaringen ikke mer enn en kreativ handling med mål om å sikre fortiden man ønsker å minnes på et fiktivt sted i tid. (Olivier 2011:55)

Oradour-sur-Glane er et godt eksempel på dette. Det kommer tydelig frem at Pompeii var en klar referanse for de ansvarlige for bevaringen av lokaliteten i 1945. De ønsket å vise hvordan livet i Oradour brått kom til en slutt 10. juni, 1944, når nesten hele landsbyens befolkning ble utlattet av nazistene. Som med Hiroshima og Auschwitz var det viktig å vise et sted som var fryst i tid; et moderne Pompeii. (Olivier 2011:56)

Det ingen tok i betraktning var at lokaliteten selv ikke døde i 1944. Folk kjørte på veien som gikk gjennom landsbyen, bønder hadde låver hvor de satte traktorer og annet maskineri og familier med hager fortsatte å dyrke grønnsaker og oppdra husdyr osv. Med andre ord, livet fortsatte til tross for den traumatiske hendelsen som hadde herjet befolkningen. (Olivier 2011:56). Som følge av dette ble et av de viktigste tiltakene i 1946, sammen med å erklære det et nasjonalmonument, å forsegle lokaliteten ved å forby all tilgang til den. Det ble opprettet en barrikade rundt byen og inngangen til bygninger ble blokkert. For at Oradour skulle bli bevart som et minnesmerke, måtte det slutte å eksistere som et sted med menneskelig aktivitet. (Olivier 2011:56).

Det skulle vise seg at de ansvarlige for prosjektet i stor grad hadde undervurdert arbeidet som krevdes for å opprettholde lokaliteten. Innledningsvis trodde de det ville dreie seg om luking og små reparasjoner av mur som kunne utføres av kommunale arbeidere, men allerede i 1946 måtte en omfattende restaurering i gang og arbeidet skulle bare øke etter som tiden gikk. De måtte mure opp vegger som begynte falle sammen etter eksponering til vær og vind, erstatte karmen og lister av treverk som råtnet med tilsvarende av metall, reparere murer som smuldret osv. Uten hagene som, til tross for sine ulemper, var med på å vedlikeholde lokaliteten, måtte de lage plener for å holde ugresset og buskvekstene i sjakk. (Olivier 2011:56) Ettersom tiden gikk erstattet nye elementer de originale og Oradour tok form som en surrealistisk samtidig fornøylespark basert på ruiner. (Olivier 2011:57).

Disse problemene med bevaring av samtidige lokaliteter viser oss også noe vi ofte glemmer når det kommer til klassiske arkeologiske lokaliteter: at uavhengig av hva vi gjør vil fortiden som et materielt minne fortsette å eksistere og utvikle seg i samtiden. (Olivier 2011:57)

Olivier sier at vi er overbevist om at vi må opprettholde Auschwitz og Oradour som de var fordi vi tror at i en historisk tid som er lineær og sekvensiell, vil hver nye tidsramme skyve bakover dens forgjengere. (Olivier 2011:57). Vi er ute av stand til å innse at dette ikke er

artefaktens egen tid. Gjennom å tilegne dem egenskaper som for dem er ukjent skaper vi effektivt en fortid som aldri eksisterte og fortærer den opprinnelige fortiden deres for godt. (Olivier 2011:57). Gjennom aldrings- og til slutt forvitningsprosesser forblir artefaktene værende med oss, det er deres måte å eksistere i samtiden.

De siste ti årene har vi sett en rekke arkeologiske utgravinger på lokaliteter fra 1900-tallet. De tidligste ble utført i 1990 når en massegrav som inneholdt kroppene til den franske forfatteren Alain-Fournier ble åpnet i Saint-Rémy-la-Calonne, Lorraine. En av de senere utgravningene i forbindelse med veiarbeid nær Fléville-devant-Nancy, Lorraine, 1997, er et godt eksempel på hvordan samtidsarkeologi kan hjelpe de som opplevde disse historiske hendelsene på nært hold, men illustrerer også hvorfor samtidsarkeologi, da særlig på nyere krigshistorie, er et vanskelig tema.

Det ble funnet metallrester fra et fly som arkeologen Jean-Pierre Legendre identifiserte som tilhørende et et Lancaster bombefly, RA 502 Z, som hadde forsvunnet natten 1.-2. februar, 1945. (Olivier 2011:59). Deler av mannskapets utstyr ble funnet og det ble konkludert med at to mann ikke hadde vært i stand til å ta i bruk fallskjermene og omkom i styrten. Etter å ha gått gjennom arkiver fant man navnene til tre overlevende fra det opprinnelige mannskapet på syv. De sporet opp flymekanikeren Victor Cassapi som hadde dette å si (Olivier 2011:59): «Locating the remains of our plane and learning how my buddies had died affected me deeply. For the last fifty-three years, I have thought about their deaths over and over. I have always felt the need to find some focal point that would allow me to honor their memory. Now, there is one, and I feel they can finally rest in peace... Norman Tinsley's sister, Nora, and Andy James' sister, Gladys, have both said they feel indefinitely better knowing what happened to their brothers, and how the French people in Lorraine have honored them. That's how I feel too, even though for so many years I avoided thinking about what I did and the things that took place during the war.» (Olivier 2011:59)

Victor Cassapi var ikke spesielt interessert i hvordan arkeologer tolket funnene. For han var arbeidet deres meningsfylt i den forstand at det brakte tilbake en fortid han trodde var forsvunnet, mens den i realiteten bare var nedgravd. Victor gav arkeologer en rolle som var langt ifra eksperter på forhistorisk historie. For han var arkeologene de som gjenopplivet fortiden, kastet den inn i samtiden og gjennom å dette, endret historien. Som han selv sa så gjorde oppdagelsen av de fysiske omstendighetene omkring hans kameraters død det mulig for han å endelig lukke et kapittel i livet hans som så lenge har vært uavsluttet fordi ingen visste

hva som hadde skjedd. De ga fortiden sin plass, et samlingspunkt, i samtiden. Ved å igjen finne sin plass i samtiden kunne fortiden gi ro til det som er her og nå. (Olivier 2011:59)

Kritikere av arkeologi som arbeidet med den nære fortid finner det ofte meningsløst i den forstand at det tilbyr lite som ikke allerede er dokumentert i skriv, kart, fotografier og filmer, som Olivier mener stemmer ganske godt. (Olivier 2011:59-60)

Han mener at det som virkelig er interessant med samtidsarkeologi ikke ligger i dokumentasjonen av materiell kultur, men ved at å erkjenne legitimiteten utfordrer man implisitt den tradisjonelle historistiske tilnærmingen til artefakter. Men han nøyer seg ikke med det, han går lenger og sier at ved å erkjenne at denne typen arkeologi ikke er fundamentalt annerledes enn annen arkeologi hevder man at den historistiske tilnærmingen til arkeologi er grunnløs. Dette mener han er fordi den konvensjonelle tilnærmingen tar utgangspunkt i at arkeologiske levninger får sin mening fra deres plass i en lineær kronologisk sekvens. Det igjen er avhengig av å kunne vite hvilke artefakter som peker mot et gitt øyeblikk i denne kjeden, og hvilke kombinasjoner av typer og stiler denne rytmiske utfoldelsen av tid er basert på. (Olivier 2011:60). Men samtidsarkeologi gjør dette usant ved å «kaste» fortidens minne inn i samtiden som reaktiverer en hukommelsesprosess som frem til da har ligget i dvale. (Olivier 2011:60)

Arkeologi effektivt reaktiverer fortiden, eller som Walter Benjamin sa, den gjør hendelser historiske etter deres død. Arkeologi bidrar med andre ord direkte til å skape konstruere historie gjennom å innskrive dem i samtiden. Det er erindringsprosessen som oppløser den konvensjonelle historiske tiden. For arkeologi som fungerer som minne, spiller ikke tid lenger en sedvanlig rolle og den vanlige rollen hvor en periode tikker inn etter den andre. Vi forholder oss til samtiden i sin helhet, og gjennom den blir all historie konstant bearbeidet. (Oliver 2011:61)

«And no one particular moment of the past takes precedence over others, even if the imprint left by certain historical periods (that of the Roman occupation, especially) is particularly strong. It is rather the accumulation of all of the time frames of the past which, working together, not one after the other, configures the landscape. Here, the accumulated works of the past function not through simple, mechanical superimposition, but in a complex dynamic in which objects from a distant past continue to have an impact. And it is because archaeological events are inscribed in matter that their impact reached beyond the point when they occurred.

In fact, their impact will last as long as those archaeological events remain inscribed in matter». Olivier 2011:63

«We need new words to describe the connections across time that objects from the past establish with each other... as Gérard Chouquer pointed out, the more complex notions of uchronicity and hystereochronicity, the former designating the indeterminateness that characterizes every moment of time with regard to its future (that is, to the forms it might eventually assume), the latter designating the period of latency frequent in history of sites and human dwellings, between an event occurring at a given moment and its subsequent effects, which are sometimes felt a great time later.» (Olivier 2011:63)

Avslutning

De siste tre tiårene har det vært gjort mye arbeid med studiet av hukommelse i de humanistiske og sosiale vitenskapene. Den franske historikeren François Hartog har analysert de siste årenes hendelser og anser spredningen av hukommelsesstudier som symptomer på et epistemologisk skifte som bringer med seg en spesifikk måte å uttrykke fortiden, samtiden og fremtidens kategorier i et gitt samfunn (Tamm 2013:461).

Samtidige studier av hukommelse baserer seg i stor grad på arbeidet til den franske filosofen og sosiologen Maurice Halbwach (1877-1945). I 1950 gav han ut boken "*La Mémoire collective*" hvor han introduserte begrepet *kollektiv hukommelse*. Her hevder han at det ikke bare er individer som erindrer, men at også samfunn har sin egen hukommelse som eksisterer utover individet. Dette innebærer også at et individs erindring av fortiden preges av gruppens bevissthet av den. Det er oppdagelsen og gjenoppdagelsen av hans arbeid som har vært inspirasjonen og stått for mye av legitimiseringen av den nye disiplinen som oppstod på 80- og 90-tallet som de amerikanske sosiologene Jeffrey Olick og Joyce Robbins har kalt "*social memory studies*". (Tamm 2013:461-462)

Ekteparet Jan og Aleida Assmann er blant de mest innflytelsesrike forskerne som har vært med å styre forskningen mot de kulturelle. Denne tilnærmingen til studiet av hukommelse er basert på at den kollektive erindringen av fortiden ikke er tilfeldig produsert av sosiale grupper, men et resultat av en bevisst kulturell formidling hovedsakelig gjennom tekst- og visualisering.

Aleida Assmann definerer tre ulike aspekter ved hukommelse: nevrologisk, sosial og kulturell. Førstnevnte er en del av den individuelle hukommelsen, mens de andre er den av den kollektive. Det hun kaller for *sosial hukommelse* overrekkes muntlig mellom generasjoner og har en gjennomsnittelig levetid på 80-100 år (Tamm 2013:461-462). Den er under sterk innflytelse av den kulturelle formidlingen som foregår gjennom kanaler som tekst og bilder, men også ritualer, objekter, bygninger osv. og gjennom vår fremstilling av disse ønsker vi å formidle noe veldig spesifikt. I sin artikkel fra 1988 forklarer Jan Assmann kulturell hukommelsesomfølger: "*The concept of cultural memory compromises that body of reusable texts, images and rituals, specific to each society in each epoch, whose "cultivation" serves to stabilize and convey that society's self-image*". (Ibid:461-462)

Den kulturelle hukommelsen deler hun videre inn i to grupper som hun kaller for *funksjonell hukommelse* og *minnebank (storage memory)*. Førstnevnte (funksjonell hukommelse) operer hovedsakelig gjennom symbolsk praksis som tradisjoner, riter, kanonisering osv. Den er følgelig selektiv, normativ, fremtidsrettet og relateres til den kollektive hukommelsen. Sistnevnte (minnebank) representeres materielt gjennom bøker, bilder, film, museum, arkiv o.l. Om forholdet mellom minnebanken og den funksjonelle hukommelsen sier hun følgende: “*it is the amorphous mass of unused and unincorporated memories that surround the functional memory like a halo.*” (Tamm 2013:462-463)

Noen vil nok være uenige og hevde at de tvert om har en meget konkret form og representasjon med sin egen agenda. Dette må nok forstås som at minnebanken er en lagringsplass for rådata hvis form og representasjon er et resultat av formatet de er lagret i. Funksjonell hukommelse på sin side benytter seg av disse ustrukturerte, usammenhengende fragmentene fra minnebanken og skaper sammenhenger, konfigurasjoner og komposisjoner av mening og betydning. I følge Aleida Assmann er dette kvaliteter som er fullstendig uteblivende i minnebanken. Det er med andre ord forholdet mellom aktualisering (funksjonell hukommelse) og ikke-aktualisering (minnebank) som utgjør hovedkilden til dynamikken av kulturell hukommelse.

Dersom man ser på de materielle levningene som fysiske representasjoner av fortidens minner, så kan tenke seg arkeologers arbeid som et forsøk på å erindre disse minnene. De siste tre tiårene har det vært gjort mye forskning på hukommelse og nye begreper som *kulturell hukommelse* har sett dagens lys. Men som begrepene henter til, og som reflekteres i det andre prinsippet til Olsen (2010:112) så er det nettopp det kulturelle og sosiale som er i fokus, det immaterielle. Slik Aleida Assmann fremstiller det så er det først og fremst de funksjonelle minnene som har verdi, mens minnebanken som består av det materielle først får verdi og nytte som redskaper for funksjonell hukommelse. Dette i stor grad neglisjerer og undervurderer det materielles egenverdi. For å utdype skal jeg benytte meg av et par eksempler. Det første går på individuell hukommelse og hvordan man erindrer. For et par år siden døde farmor og farfar. De var begge karriererøyttere og pådro seg dermed livsstilsykdommer som kols osv. relatert til dette. Deres siste tid ble tilbragt på sykehus sammen med nær familie. Når jeg tenker tilbake så husker jeg at stemningen på værelset, ansiktsuttrykkene til pappa og onkel. Jeg husker at det var trist. Men i lik grad som jeg husker følelsene, så husker jeg også sykehusveggene og lukten, hvor upersonlig og klinisk jeg synes rommet var, men også kontrasten med en vase røde blomster som stod på en kommode. Jeg

husker de hvite draktene som sykepleierne gikk i og jeg husker apparatene som farmor og farfar var koblet opp til. Jeg husker følelser gjennom ting.

De fleste nordmenn er kjent med er feiringen av 17. mai. Dette er et eksempel på kollektiv kulturell hukommelse. Slik Aleida Assmann definerer det, kan man kalle det en representasjon av funksjonell hukommelse. Gjennom tradisjoner og riter feirer vi årlig at Norge i 1841 fikk sin grunnlov underskrevet på Eidsvoll. Vi marsjerer i tog, synger sanger og spiller musikk spesielt tiltenkt dagen og spiser pølser og is. Feiringen oppfyller kriterene med at den er selektiv, normativ, fremtidsrettet og relatert til den felles hukommelsen om Norge. Videre tar den i bruk materielle elementer fra minnebanken. Vi drar på oss finstasen som for mange er en bunad, veiver med flagg og benytter oss av andres materielle symboler som sløyfer osv. 17. mai er med andre ord et godt eksempel på noe som tar i bruk både den funksjonelle delen av kulturell hukommelse, samtidig som den, i følge A. Assmann, tar i bruk elementer av minnebanken og gir dem mening. Problemet er bare at det materielle blir ilagt liten egenverdi. 17. mai hadde neppe vært det samme uten flagg, uten bunader og finstas osv.

Man kan si at 17. mai gir mening til flagg, men kan man ikke også argumentere for at det går andre veien, at det norske flagget også gir mening til 17. mai feiringen? Hva med alle instrumentene og uniformene som korpene bruker for å spille musikk til sangene og marsjere imporende synkront mellom jublende folkemasser? Slik jeg ser det muliggjør det materielle den funksjonelle hukommelsen (deriblant tradisjon). Det er nå ikke slik at jeg mener det ene er mer verdt enn det andre, poenget er at det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom den funksjonelle hukommelsen og dataene i minnebanken hvorav sistnevnte blir ilagt liten verdi i moderne hukommelsesforskning.

Mitt siste eksempel tar oss til Trondenes og 2. verdenskrig. Like ved Trondenes kirke er restene etter en fangeleir for sovjetiske krigsfanger under 2. verdenskrig. Major Heien forteller om 110 fanger som frøs i hjel i løpet av en natt vinteren 42/43. Videre forteller han at likene ble dynket i bensin. En prost og kirketjener har senere fortalt at de samme vinter kunne se røyk fra bål og kjenne en motbydelig stank i luften som de antok var mennesker. I leiren fantes det en teglsteinovn som prosten kunne tenkes var en kremasjonsovn. Til tross for at flybilder og skråfoto viser at ovnen ikke eksisterte på daværende tidspunkt, så er myten om ovnen som kremasjonsovn noe som har vedvart. (Narmo 2013:11-12)

Det vi ser her hvordan materielle levninger kobles sammen med historier og skaper erindringer som mest sannsynlig ikke hendte. Et annet eksempel fra 2. verdenskrig er fra

Operasjon Asfalt. I etterkant av krigen fryktet norske myndigheter at russiske representanter skulle bruke vedlikehold av russiske krigsgraver som påskudd for å reise rundt i landet og bedrive spionasje (Soleim 2009:372-374). Etter mye om og men så endte det med at likene ble gravd opp og fraktet til Tjøtta. Under arbeidet ble det ødelagt en lang rekke minnesmerker, gravstøtter og monumenter som møtte motstand lokalt, men ble viet liten interesse på nasjonalt plan. Når alle fysiske spor ble borte, forsvant også de sovjetiske krigsfangenes skjebne ut av vår erindring. (Soleim 2009:365-382). Hvis man ser på de materielle levningene som fysiske representasjoner av fortidens minner, så kan man også se på arkeologers arbeid som et forsøk på å erindre nær og fjern fortid.

Aby Waburg var fasinert av spenningen mellom motstridende poler, sjelens seismiograf som han kalte det. I hans fotspor følger også Olivier. For han er det forhandlingsprosessen mellom det gamle og det nye og spenningen som gjør det klart at en identitet har blitt videreført som er interessant. I stedet for å introdusere en forbedret utgave av typologi eller noe lignende, presenterer han i stedet en idé om akkumulasjon og varighet, en fortid som ikke forsvinner. Sporene etter den lever videre og påvirker samtiden med sitt konstante nærvær og hjemsøker oss. Og slik fortiden endrer samtiden, skjer også det motsatte. Vår tid og fremtiden endrer også fortiden.

Det Olivier ønsker å utfordre sier han er «the very nature of historiography of archaeology, along with a certain conception of time and historical evolution whose impact on the way in which we deal with artifacts has already been noted» (Oliver 2011:108).

Som med psykoanalyse er heller ikke arkeologi primært opptatt av de fortidige øyeblikkene som kan graves frem i samtiden. Begge disiplinene er snarere opptatt av å studere måten tingenes identitet forvandles av sin egen historie. (Olivier 2011:55-56). Tanken om å gå dypere i den interne hukommelsen i arkeologiske system (grupperinger av objekter, lokaliteter osv.) forutsetter at det eksisterer en iboende identitet som fortsetter over tid. Det må presiseres at dette ikke er identiteten som blir tillagt dem av historikere, etnologer, arkeologer eller til og med de fortidige folkene som skapte eller introduserte de tingene vi finner spor av i dag. Identiteten det er snakk om er en som er utviklet av og for de arkeologiske systemene som former sin egen historie, sin egen bane i tid. Men det essensielle problemet ligger i å bestemme hvilke prosesser som ligger fører til at dette minnet blir generert. (Olivier 2011:66)

I hans arbeid med tid og minne bemerket André Green at når noe blir assimilert som mine så blir «the new registrations of earlier systems of traces are carried out not,... in order to introduce change, but to avoid it». (Olivier 2011:66)

Dette er et viktig poeng som igjen er felles for psykoanalyse og arkeologisk hukommelse. Opprettholdelsen av arkeologiske manifestasjoner er basert på et komplementerende forhold mellom strukturer som allerede er der og de som senere blir lagt til. Forhistoriske gravplasser er et eksempel på dette. Når nye monumenter til de døde blir lagt til eldre minnesmerker har de en tendens til å orientere seg etter de forhåndsbestemte linjene til tidligere strukturer. Noen ganger blir de en del av det originale monumentet som et slags annekst som aldri var tiltenkt i den originale utformingen. I historisk tid er kirker o.l ofte lokalisert der hvor man tidligere har tilbedt diverse helligdommer. (Olivier 2011:66)

For å bli inkorporert må innovasjonene finne sin plass mellom nyskaping og tradisjon i miljøet som mottar dem. Dersom noe er i overkant urimelig risikerer det å bli avvist som betyr at det ikke vil være i stand til å reproduseres eller til å generere sitt eget arkeologiske slektskap. På den andre siden, dersom noe ikke er nyskapende nok vil det bli absorbert i det som allerede eksisterer og man vil ikke være i stand til å gjenkjenne det som noe nytt. (Olivier 2011:67). Uavhengig av hva som skjer så er det livsviktig for arkeologiske systemer å inkorporere nye elementer. Uten evolusjon og transformasjon vil det til syvende og sist bryte sammen i under samtidens press som nådesløst introduserer nye elementer. Men som nevnt ovenfor kan disse elementene bare bli absorbert dersom de korresponderer til normene til systemet som allerede eksisterer. I følge André Green er dette slik systemet beskytter seg mot trusselen om tilintetgjørelse fra det nye «..for the system is a depository not only of the past, but of *the pre-forming organization* of the present». (Olivier 2011:67)

Hukommelsen som arbeider med utviklingen av arkeologiske strukturer involverer en organisatorisk prosess. Når de utvikler seg er det noe som konstant blir repetert, noe som regenererer tidligere former og arbeider for å vedlikeholde den særegne måten steder og objekter fungerer og er organisert. Uavhengig av hva man remodellerer når man pusser opp et hus, er det fortsatt et domestisk husrom som blir videreført. En gravplass forblir en gravplass til tross for nye graver og nye typer gravstener. Men selv om identiteten til arkeologiske lokaliteter forblir den samme etter endringer funnet sted, så er deres disposisjon endret. Dette kommer frem i fysiske kontekster som er ulik hver gang og er et bevis på de ulike funksjonelle identitetene arkeologiske strukturer kan få i løpet av sine vellykede

transformasjoner, men også at det er en rekke andre mulige transformasjoner som kunne ha funnet sted. (Olivier 2011:67)

I et brev til Wilhelm Fliess sier Freud: «As you know, I am working on the assumption that our psychic mechanism has come into being by a process of stratification: the material present in the form of memory traces being subjected from time to time to a *rearrangement* in accordance with fresh circumstances-to a *retranscription*. Thus what is essentially new about my theory is the thesis that memory is present not once, but several times over, that it is laid down in various kinds of indications». (Olivier 2011:68). NOTAT: en annen måte å forstå dette på er ved at det er mange ulike «nøkler» som kan trigge et minne. Eks kald pils om sommeren. Sol, pils, glass, form, lukt, smak etc.

Freud bemerket seg altså at denne stratifiseringsprosessen ikke egentlig fungerer som overlappende lag, men mer gjennom retranskribering av en serie stadier som var forgjengerene til den nye gjengivelsen av en gitt arkeologisk manifestasjon. (Olivier 2011:68). Eksempelvis så vil det å grave et nytt nettverk av grøfter langs linjene av tidligere grenser ikke bare enkel overlapping. Gjennom å gjøre dette reaktiverer man de eldre strukturene og gir de en ny eksistens. Olivier mener det at å studere overlappingsprosessen på denne måten er viktig for vår forståelse av transformasjonen av arkeologisk hukommelse. (Olivier 2011:68)

«As Freud pointed out, the «deposited» memories that compose the successive states of a palimpsest laid down in various kinds of «evidence» (which for archaeologists, would mean different categories of deposits) are proof that memory is not a single but several, which is to say that it is transcribed each time in a discernibly different way.» Olivier 2011:68)

Det er egentlig ikke den samme lokaliteten som blir gjenutviklet, men strukturer med ulik tidsramme som til tross for deres ulikheter deler en felles identitet som blir reaktivert og bekreftet på ny. (Olivier 2011:69)

Repetisjon er en fundamental del av erindringsprosessen, av den sekvensielle nedtegnelsen av fortiden. I den forstand at for at det skal være noe minne må det være gjentakelse, dvs stratifikasjon. Nøkkelen til arkeologisk minne ligger i naturen til arkeologisk materie. Repetisjon er effektivt en konsekvens av den flyktige naturen til ting, både organiske og ikke-organiske, som mennesker lager. Ingenting varer evig, og for å bruke Oliviers egne ord, «nothing even remains as it was». (Olivier 2011:69). Konfrontert med sin egen dødelighet må funksjonen og identiteten konstant bekreftes og tilpasses. Gravplasser, arbeidsplasser o.l

fortsetter å eksistere takket være repetisjon av individuelle handlinger og transformasjoner som tillater dem å forbli funksjonelle. (Olivier 2011:69)

Konseptet om en kulturell hukommelse har støtt på kritikk. Hovedsakelig fordi individuell hukommelse fortsatt er individuell selv om de kulturelle aspektet blir fremhevet. Videre er det også sagt at kulturell hukommelse på et kollektivt plan er en dårlig metafor fordi det putter heterogene fenomener som like gjerne kunne vært erstattet med andre termer som «tradisjon», «myte» og «historisk bevissthet» i samme bås. (Erll 2011:98). Poenget her, som også blir relevant for Olivier når han snakker om overføring av egenskaper på tvers av tid og rom, er nemlig at man må være forsiktig med å benytte seg av metaforer. Vår hukommelse er biologisk og individuell av natur. Til tross for at det er vår egen kognitive aktivitet som skaper miljøet og gjenstandene rundt oss så er det ikke dermed sagt at det er en fysisk manifestasjon av en av funksjonene (hukommelsen).

Etter den eksplosive veksten i perioden mellom 1850 og 1950 finner arkeologien seg i en krise som kom tydelig frem i etterkrigstiden (Olivier 2011:22). Krisen er fremfor alt kvantitativ, et resultat av de mengdene artefakter som har blitt samlet inn. Museer og depositories are fulle av arkeologiske funn som noen eksperter seriøst vurderer å legge tilbake der de fant dem etter de har blitt identifisert. Den kvantitative mengden artefakter har også sammenheng med samarbeidet mellom arkeologi og andre vitenskaper som antropologer, arkeobotanikere, arkeozoologer, dendrokronologer.. det har med andre blitt et vidt spekter av spesialiserte felt som arkeologer studerer og dermed har øker også mengden materiale som samles inn. (Olivier 2011:22). Problemet med dagens arkeologi er det ukontrollerte oppblomstringen av slike felt og den umulige oppgaven å opparbeide seg en omfattende kunnskap som går forbi komperative studier.

Arkeologi har også blitt direkte berørt av krisen i gjenfortellende historie, fremprovosert av de totalitære regimene på 1900-tallet og som spredde seg til alle felt av historie i den senere halvdel av århundret. Historie hvis oppdrag var å reetablere sannheten om fortiden kom ikke unscathed fra det, da det tydelig ble demonstrert at det var fullt mulig å finne opp en fullstending innbilt fortid og erstatte den med den gamle som skulle forsvinne. (Olivier 2011:22).

Gjennom oppkomsten av samtidige industrielle samfunn på 1800-tallet var menneskenes dominans over naturen endelig fullkommen. Historien om deres fremskritt ble overført til forhistoriske artefakter hvis intensjon var å styrke den utdannede 19. århundrets europeer om

hans sivilisasjon- og teknologis overlegenhet. Det var blitt en demonstrasjon av en rases overlegenhet, en rase som hele menneskehetens historie kunne reduseres til. Arkeologi kunne demonstrere at fra forhistorisk tid til nå, var alle innovasjoner av betydning et resultat av en rases sivilisasjon, den indo-europeiske eller indogermaniske rase (Olivier 2011:21) Arkeologi kunne til og med fastlå de originale landområdene hvor denne overlegne europeiske rasen hadde utviklet seg siden tidenes morgen. Områder som fraværet av historie hadde tillatt de underlegne rasenes sivilisasjoner å samles. Som andre forsøpote områder, måtte dette «*lebensraum*» renses. (Olivier 2011:21)

For at fortiden skal forsvinne til intet, må man metodisk eliminere alle fysiske levninger etter den. Gjennom å gjøre dette er det mulig å fremstille den på en måte som får den tidligere kunnskapen om fortiden til å virke utenkelig. (Olivier 2011:22-23). Arkeologien som fundamentalt arbeider med materielle levninger ble direkte involvert i denne prosessen. Ikke noe sted i Europa har arkeologi sett slik vekst som den gjorde under de totalitære regimene, da særlig det tredje riket. Funnene som ble gjort i løpet av 1800-tallet ble fullstendig bearbeidet og en ny metodologi som fortsatt fungerer som grunnlag for arkeologiske studier ble etablert. Som Olivier sier: In fairy tales, wicked witches never die. They get locked inside some object and wait there for something to break the spell that imprisoned them. That threat still hovers over us». (Olivier 2011:23).

Vi vet ikke hvordan vi skal tolke de fragmenterte bitene av kunnskap som vi kommer over. «The reassuring certainty we once had keeps slipping further and further away. Today we are not at all sure that the remains from an ancient civilization which used to seem so obvious to us, are actually related to what they are supposed to be evidence of. » (Olivier 2011:23).

For å sitere Olivier: «What we inherit from the past rarely comes down to us as it was. Rather, things are reinterpreted, so to speak, repeatedly used in unexpected ways, in a present they had not been intended for. By the same token, being constantly «thrown back into play» allows things, often very old things, to carry on into the present where they are reworked and enhanced. Thus, far from being explicit, as one might think at first glance, the history they transmit is implicit, discreet, never immediately appararent. Because it deals with objects that come to us from the past, archaeology compels us to concieve history in a different way: as the memory things hold». (Olivier 2011:28)

Konklusjon

Tid er noe som er vanskelig om ikke umulig å definere. Alle har sin egen oppfatning av hva tid er, men det er vanskelig å si noe sikkert. En måte å se på det er som nevnt tidligere som en måleenhet for endring hvor det som måles ikke er endring, men «tid». Som vi også har sett så finnes det uendelige måter å tenke om tid, men hva er det egentlig for noe? Vi vet at tiden går annerledes ute i verdensrommet (jfr. tidsdilasjon) og at tid på sett og vis er målbart. Det kan derfor argumenteres for at tid er langt mer enn filofiske forestillinger, det er noe faktisk og ekte, noe som eksisterer og har en enorm påvirkning på livene våre. Så hvorfor skal vi da late som tid er noe annet enn hva det er? For min del er svaret enkelt. Det handler ikke om at vi faktisk vet enormt lite om tid og hvilke prinsipp og regler det operer med. Det er som er viktig og relevant er ikke nødvendigvis hva det egentlig er, men hvordan det oppfattes. Alle har sin egen forståelse av tid med sine egne premisser. Det viktige er at vi stopper opp og tenker over det. Oliver (2001:61-63) sier at: *“We do not know what time is, we cannot completely understand what it is, since we ourselves are live... We do not figure out the real nature of time, since we cannot grasp time beyond the scale of our own existence”* (Oliver 2001:62)

På lignende måte mener jeg det er viktig å tenke over hvorfor vi erindrer. Det er mange vitenskapelige teorier på hvordan hukommelse fungerer. Psykologien og nevrologiske vitenskaper har sine teorier, historikere, arkeologer, kulturhistorikere osv. har sine og alle har sikkert sin egen individuelle teori. Men det er ikke det jeg tenker på. Det jeg refererer til er en annen mer aktiv side av erindring, nostalgi.

I R.A Salvatore's *Streams of Silver* søker lederen av Battlehammer-klanen, Brueno Battlehammer, sitt barndoms hjem, Mithril Hall, som han og resten av klanen ble tvunget til å flykte fra for mange århundrer siden. Underveis på reisen skal han og hans følge møte på mange utfordringer, men etter hvert blir det klart at det mer enn noe annet handler om nostalgi.

“Nostalgia is a necessary thing, I believe, and a way for all of us to find peace in that which we have accomplished, or even failed to accomplish. At the same time, if nostalgia precipitates actions to return to that fabled, rosy-painted time, particularly in one who believes his life to be a failure, then it is an empty thing, doomed to produce nothing but frustration and an even greater sense of failure... Nostalgia is possibly the greatest of the lies that we all tell ourselves. It is the glossing of the past to fit the sensibilities of the present. For some, it brings a measure of comfort, a sense of self and of source, but others, I fear, take these altered

memories too far, and because of that, paralyze themselves to the realities about them.”

-R. A Salvatore, *Streams of Silver*

Særlig relevant er dette for samtidsarkeologi som ofte arbeider med krigsrelaterte, politiske og nasjonale lokaliteter hvor de involverte fortsatt er i live, i ferd med å gå bort eller hvor nære slektninger fortsatt er i live, hvor den kommunikative historien fortsatt er i live. Når det ofte er vanskelige og identitetsdannende minner knyttet opp mot dem er det viktig å være klar over hva det innebærer. I «*Opa was kein Nazi*» bemerker Harald Welzer at verken den kumulative heroiseringen av besteforeldres opplevelser i det tredje riket eller effekten denne lojaliteten til sine kjære har på historisk bevissthet og retrospektiv rekonstruering ikke skal undervurderes (Erlil 2011:56).

Historikere har tatt en tenkepause og endret syn på fortiden og med dette nærmer de seg kanskje en løsning på det Nietzsche kalte historiefagets sykdom. Studiene av tid og hukommelse har også stor relevans for arkeologi. En forståelse av tid som vedvarende og hjemmsøkende er interessant med tanke på materialitet. Fortiden er ikke borte, vi lever med den, og mennesker i alle tider har gjort det. Det har preget og formet samtid og fremtid, og fortiden må ikke nødvendigvis forstås som noe delt inn i perioder med klare skiller.

Figurer

Fig. 1 http://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Stalingrad#mediaviewer/File:Bundesarchiv_Bild_183-E0406-0022-011,_Russland,_deutscher_Kriegsgefangener.jpg

Fig. 2 <http://www.gettyimages.no/detail/news-photo/the-final-solution-to-the-jewish-question-an-einsatzgruppe-news-photo/113491195>

Fig. 3 http://www.qianyan001.com/img1/images/201307/13/1373675486_45138500.jpg

Fig. 4 <http://albumwar2.com/execution-of-the-soviet-underground-fighters-in-minsk-3/>

Fig. 5 http://www.berdichev.org/the_death_match.html

Fig. 6 <http://holocaustcontroversies.blogspot.no/2011/05/scrapbookpages-on-subhuman-cannibalism.html>. Bildet er angivelig tatt høsten 1941 ved østfronten og var publisert i en bok av professor Franz W. Seidler som angivelig ska ha funnet det i filene til “Wehrmacht War Crimes Bureau, Case 304” etter krigen.

Fig. 7 <http://www.news.com.au/world/heinrich-himmlers-love-letters-reveal-private-life-of-nazi-monster/story-fndir2ev-1226811271415>

Nettreferanser

URL 1: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Den-iskalde-vinteren-6702501.html>

URL 2: <http://www.yr.no/nyheter/1.6935365>

URL 3: <http://www.worldculturepictorial.com/blog/content/wwii-vday-nurse-sailer-kiss-photo-rip-edith-shain>

URL 4: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2432620/Hitlers-Furies-The-Nazi-women-bit-evil-men.html>

URL 5: <http://www.spiegel.de/international/germany/out-of-the-ashes-a-new-look-at-germany-s-postwar-reconstruction-a-702856.html>

URL 6: http://www.nytimes.com/2009/01/01/arts/design/01abroad.html?pagewanted=all&_r=1

URL 7: <http://libcom.org/library/allied-multinationals-supply-nazi-germany-world-war-2>

URL 8: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/7236099/Human-bones-could-reveal-truth-of-Japans-Unit-731-experiments.html>

URL 9: <http://www.ta.no/krigen/telemark/tyskerbarna/jeg-fikk-bank-fra-forste-skoledag/s/5-50-41759>

URL 10: <http://www.ta.no/tungtvann/tv/kultur/jeg-ser-at-det-er-om-a-gjore-a-finne-feil/s/5-50-23978>

URL 11: <http://www.nrk.no/telemark/dette-gevaeret-ble-tronstad-drept-med-1.12185412>

URL 12: http://www.nrk.no/nordland/_utforte-vellykket-sabotasjeaksjon_men-led-grusom-skjebne-1.12154577

URL 13: <https://forsvaret.no/7075/gutta-p%C3%A5-skauen>

URL 14: http://www.nrk.no/mr/hvorfor-skulle-tungtvannssabotorene-spare-en-uskuldig-mann_-1.12155127

URL 15: <http://www.nrk.no/magasin/katastrofen-pa-trondheimsveien-1.12144360>

URL 16: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/forsvaret/stort-omraade-evakuert-etter-funn-av-bombe/a/23487601/>

Litteraturliste

- 1995 Steffenak, Einar K Repatrieringen av de sovjetiske krigsfangene (fra Norge I 1945) –forspill og etterspill-
- 2001 Oliver, Laurent C. Duration, Memory and the Nature of the Archaeological Record. *It's about time. The Concept of Time in Archaeology*, pp. 61-70.
- 2007 Social Neuroscience. Integrating biological and psychological explanations of social behavior. *Ed by Eddie Harmon-Jones, Piotr Winkelman*
- 2007 Trimble, Michael R. The Soul in the Brain. *The Cerebral Basis of Language, Art and Belief*. The Johns Hopkins University Press
- 2008 Stokke, Michael Sovjetiske og franske sivile tvangsarbeidere I Norge 1942-45. En sammenligning av arbeids- og levetilstand. *Mastergradsoppgave i historie. Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap. UiB.*
- 2009 Soleim, Marianne N. Sovjetiske Krigsfanger I Norge 1941-1945: Antall, organisering og repatriering
- 2010 Olsen, Bjørnar In defense of things: Archaeology and the Ontology of Objects
- 2010 Porter, Earl Thomas Forgotten Genocide: The fate of Soviet Prisoners of War. *Prisoners of War and Forced Labour*. *Ed. by Marianne Neerland Soleim p.19-35*
- 2010 Panikar, Marina Comparative Perspective on Soviet Prisoners of War in Norway and foreign Prisoners of War in the European North of Russia during the Second World War. *War and Forced Labour*. *Ed. By Marianne Neerland Soleim. p. 150-157*
- 2011 Erll, Astrid Memory in culture. *Translated by Sara B. Young*. Palgrave Macmillan
- 2012 Fjørtoft, Birgitte Marie Nazismens kulturarv: -eit samtidsarkeologisk studium av utvalte krigsfangeleirar i Trondheim og Øysand. *Masteroppgave i arkeologi ved Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, NTNU*
- 2013 Narmo, Lars "Russefangeleiren" på Trondenes. Arkeologisk registrering som grunnlag for forslag om vedtaksfredning.
- 2013 Tamm, Marek Beyond History and Memory: New Perspectives in Memory Studies. *History Compass 11/6 (2013): 458-473*

